

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVI, č. 6 / 2016

**Инж. Михал КОВАЧ, к. н. –
першый президент самостатной
Словацкой републікы в часї од
2. 3. 1993 до 2. 3. 1998, котрый
одышов до вічности
5. 10. 2016.**

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКЫЙ ЧАСОПИС

• Президента Михала Ковача жительство Словакиї любило і мало у великій почливості, што доказує і фотка сперед Президентського палаца у Братіславі.

• Честны гості на панахиді за небогом Михалом Ковачом у Катедралі св. Мартіна у Братіславі 13. октобра 2016: (першый ряд справа) сучасный президент Чеськой републикі Мілош Земан, бывший президент Словакиї Рудолф Шустер, бывший президент СР Іван Ґашпаровіч із женов Сілвіов, бывший президент Чеська Вацлав Клаус із женов Лівіов.

Одышов до вічності першый презідент самостатной Словацькой републікы

Михал Ковач ся народив 5. августа 1930 у селі Любіша, Гуменського окресу. Професіов був банкарём, але пізніше ся запоїв до політичного жывота в Чехословакії, пізніше Словакії. Аж ся став першым президентом новоствореной самостатной Словацькой републікы, а в тій функції в нелегкім часі діяв од 2. марца 1993 до 2. марца 1998 року.

По довгодобых здраворных проблемах бывший президент Словацькой републікы – Инж. Михал Ковач, к. н., був од 30. септембра 2016 госпіталізований у Шпыталю св. Михала в Братіславі. Быв в умелім спаню і на плючній вентиляції. Вмер 5. октября 2016 о 19.50 год. наслідком заставліня сердца.

До 12. октября 2016 шырока громада мала можность дати почливість бывшому першому президентови СР на Братіславскім градї, де были остаткы президента выставлены ведно з ёго портретом і честнов вартов.

13. октября 2016 дополудне кондоловали офіціалны представителі і делегації: сучасный президент Андрей Кіска, председа парламенту Андрей Данко, председа влады Роберт Фіцо, експрезіденты СР Іван Гашпаровіч і Рудолф Шустер, а тыж членове влады СР.

Перед дванадцятю годину президентовы остаткы наложыли на лафету канона, котрый тігало воєнське авто аж до Президентського палацу. Почас погробу од 12.00 год. дзвонили пять минут вшыткы дзвонны в Братіславі, а коло 13.00 год. прозвучало 20 выстрїлів з канонів.

Далша часть святочного погробу ся одбыла в Катедралї св. Мартіна, де панахїду одслужыв братіславскый архієпіскоп Станіслав Зволеньскый, із святочныма приговорами выступили: сучасный президент Андрей Кіска, Ковачів порадца Павол Демеш і невластный брат Душан Ковач.

Наконець на послїдню путь до вічності одпровадила бывшего президента на Ондрейскім цїнтерю од 16.15 год. лем найблизша родина.

Одышов честный і справедливый чоловік, котрый собі здобыв сердца многих людей, бо на їх хосен, як і на хосен цілой републікы, намагав ся зробити вшытко, што было в ёго моци. Вічная ёму память!
(аз)

Од редакції: 2. марца 1993 Михал Ковач з Любішы ся став першым президентом самостатной СР. Як памятку на тот період публікуєме матеріал, котрый занедовго по наступї до функції президента зробила в ёго роднім селі Любіша Анна Плішкова і тот матеріал був опублікований у *Народных новинках*, річ. III, ч. 11, із 17. марца 1993. Думаєме собі, же є і днесь актуальный, зато сьме – в контексті наших поглядів до ретроспектївы русиньской періодїкы – ей вирішыли опубліковати в *Русинї*.

ОБСЯГ

<i>Одышов до вічності першый президент самостатной Словацькой републікы</i>	1
Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгДр.: „Янку, увидиши, же уйко буде президентом...“	2 – 3
Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА: <i>Новый учебник фонетїкы і фонологїї русиньского языка</i>	4
Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА: <i>Новый учебник лексїкологїї і словотворїня русиньского языка</i>	5
Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: <i>160-річа од народжїня поета, публіцісты, музиканта, дїрігента і педагога – Івана Кизака (1856 – 1929)</i>	6 – 8
Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: <i>170 років од народжїня писателя Федора Легезы (1846 – ?)</i>	9 – 10
Мгр. Михал ПАВЛІЧ: <i>Поздравліня Русинів на рік 2016 ч. 4</i>	11
Штефан СМОЛЕЙ: <i>Воробель мав правду?, Чоловік і Сова, Добрі, же так не є!, Чоловік і звірята, Чоловік і звірячі діти, Звірята і чоловік, Чоловік і муха</i>	11
Яна СТАШКОВА: <i>Дїдко і чудо</i>	11 – 12
<i>Писмо од Кветы Галасовой (умелецькым меном Кветы Мороховічовой-Цвик)</i>	12
Миколай КСЕНЯК: <i>Будуть факлі-їдеалы пламенїти</i>	12 – 13
Мілан ГАЙ: <i>Моїм родакам</i>	13 – 14
Людміла ШАНДАЛОВА: <i>Мижє</i>	14 – 17
Проф. Др. Ахим РАБУС, Андрианна ШИМОН: <i>Ислідования русиньского языка из погляда воспринимательной діалектологїї</i>	18 – 20
ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД. – Мгр. Михала ГОЛУБКОВА – доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: <i>Русиньско-російскы фразеологічны еквіваленты із звірячим компонентом (1)</i>	20 – 24

„Янку, увидиш, же уйко буде президентом...“

То были слова доцента Пісарика з Высокой школы польногосподарської з Нітры, які повів при стрічі у Пещанах Янови Сабови з Любішы, Гуменського окресу, з села, в якім ся народив і виростав першый повойновий президент Словенської републіки **Михал Ковач**. А пророковало тото веце людей, самособов, же были міджі нима і Любішане. Ці староста села Михал Бердак, ці містный римокатолицький священник Александер Репицький. І якраз він в тім регіоні першый дав честь любішскому родакови по ёго зволіню за президента.

В тот день село нетерпезливо чекало, як то вшытко допаде. Бо велё людей з Любішы ці з самой родини Михала Ковача, штого знали ближе, повідали тото: **„Зовшыткых кандидатів якраз родак з выходословенського регіону мать найвекшы шансы быти президентом. А то нелем зато, же мать великы скушености, але в першім ряді, же є одборником у фінанцистві, мать економічну освіту, є то чоловік глубоко гуманний, доброго сердца“**. Може неедному жителёви Любішы тоты знакы характеру іх родака проблисли головами, кідь сиділи 15. фебруара 1993 дома перед телевизорами або слухали радіо. Янови Сабови, окрема тых, ходили по розумі і думкы, котры дале высловив пан Пісарик з Нітры: **„Янку, пророкую, же першы вольбы выйдуть напорожнё, а в других такой в першім колі буде уйко президентом,“** ці спати му не давали слова, які выповіли америцькы Словаки на конгресі в Кошыцях, де був і вже теперішній президент: **„Мишко бачі, Вы будете президентом.“** Подобны думкы ся роіли в голові Яна Саба, близкой родини Михала Ковача, перед вольбами. Вірив їм, і не вірив. Але веце хотів їм вірити...

Тогды, як слова „пророка“ ся стали правдов, не міг ся спам'ятати і стримати ся слыз. Як сам повів, цілу ніч о тім роздумовав, што властно о своїм уйкови, теперь вже першім чоловікови в штаті, знать. Ведь суть з єдною кровлю... Што то буде значіти про Любішу, про наш регіон, про републіку, яка ся находить в нелегкій ситуації. Велё вопросов собі давав сам, і не на вшыткы находив одповіді.

В тім часі уж із дзвоніці в недалеких Ганковцях дзвонили новину по цілім селі. Отець Репицький якраз тогды в Ганковцях учів школярів релігію, як дістав справу, же Михала Ковача зволили за президента. Такой в тім моменті перерушив годину і втікав дати дзвонити на знак радости, а вчур одслужыв у Маріаньскім храмі в Ганковцях Службу Божу за Михала Ковача. Так переживали тот день жителі Любішы

і Ганковець. Як ся признала і уряднічка Сільского уряду в Любіші Йозефіна Велясова, за цілий день в часі волеб на уряді не мали єдну „странку“, бо каждый сидів дома і чекав – што буде.

Михал Ковач і Любіша

Село Любіша патрить до тых векшых у Гуменьскім окресі. Послідне списованя людей гварить, же в нїм жыє 785 людей дакількох народностей. Найвеце є ту Словаків – 757. Але жыють ту і Русины, як повіла уряднічка Йозефіна Велясова. В Любіші є дость пристахів-Русинів, але лем єден з них собі написав народность українську. Поки йде о віру, є ту 749 римокатоликів, 8 грекокатоликів, 1 – іншого віровызнання і 5 – без віровызнання.

Проблемів з народностів ці віров у Любіші нїт, што є ясне, бо не йде ани о русинське село. Зато в нашій пресі ся о нїм ани не писало. Але днесь є визначна нагода, жебы порушити тоту „традіцію“ і приближыти село і ёго славного родака холем через характерістіку з боку ёго знамых ці родини. А робиме то і зато, же село ся находить в окресі, в якім другов найвекшов народностів є русинська, то значіть, же сторочами люде обидвох народностей ся контактовали і днесь ся контактують, культуры обидвох суть взаємно попереплітаны, што є шпеціфіком нелем Гуменського окресу. Може до даякой міры тота шпеціфіка мать своє місце і в свідомости теперішнього президента, який выконуючі свою нележку функцію, не буде і на ню забывати, так як і на своє родне село, яке в посліднім часі, правда як і остатні села, терпить на недостаток фінанцій. А они суть потрібны як сіль главно на такы діла, як водовод, який і до днешнього дня іщі ціле село не мать і люде суть одказаны на воду зо студників,

• Бывший першый президент самостатной Словацькой републіки (2. марца 1993 – 2. марца 1998) зо своёв женов Еміліов, яка стояла певно по ёго боку в часах добрых і недобрых.

в яких є велё дусічнанів і дусітанів; дале плінофікацію, каналізацію і інше. Михал Ковач іщі як председа Федералного згромаджіня ЧСФР о тых проблемах свого села був інформований, зато днесь Любішане іщі веце вірять, же будуть мочи їх скоро здолати. І вже теперь ся тішать на то, же перша дорога новозволеного презідента СР поведе де інде, як не до родной Любішы, де час не доволить му вертати ся там частіше, як раз до рока, а то на Вшыткых святых на гріб своёй мамы, зыйти ся з найблизшов родинов, поспоминати.

А як собі ёго близкы і знамы з Любішы споминають на нёго? Тот вопрос нас інтересовав, кідь сьме недавно до Любішы завітали. А ту суть одповіді дакотрых Любішан:

Йозеф МРІЗ, який 13 років ходив з Михалом Ковачом до школы:

„З Михалом Ковачом сьме ведно ходили до Римокатолицькой школы в Любіші, потім до Міщаньской школы в Гуменнім а так до Обходной академії. Міджітым сьме і ведно мініштровали і камаратили ся. М. Ковач, як і векшына з нашої генерації, выростав в небогатій родині, властно го выховлєвала сестра зо здравотно постигнутов мамов. Споминам собі на нёго як на доброго приятеля, скромного чоловіка, який велё читав а жебы ся міг іти школовати, то мусив собі наперед заробити. На пару таких брігадах сьме были тыж ведно, наприклад у 1948 році, кідь у нас ставляли церьков, робили сьме там як антрагеры. Потім, як він зачав штудовати на Высокій школі економічній у Братіславі і я наруковав, наші контакты ся перервали. Іщі ём му був на свадьбі, а потім лем спорадично сьме са стрічали в Любіші, а в посліднім часі уж лем на передволебных громадах. Але в моїй памяти зістав Михал Ковач як чоловік доброго серця.“

Павел ГУДАК, бывшый достойник, який служыв у Братіславі:

„Як Михал Ковач наступив на Высоку школу економічну, то спочатку не мав де бывати. Моя жена є ёго далша родина, зато сьме го взяли на даякий час бывати до нас, покы сьме ся не мали стяговати з Братіславы. Быв то добрый і скромный хлопець, який хотів каждую роботу зробити добрі. Вдяка тому ся став і одборником в економіці і фінанцистві, што, думам собі, дає гаранцію, же як презідент буде позітивно впливати на рішаня серёзных економічных проблемів, які траплять обычайных людей.“

Ян САБО, близка родина Михала Ковача, участник інавгурації презідента:

„На уйка собі памятам од своїх трёх років, як малого хлопця ня брав на руки і тулив ку собі. Любив музику і раз мі приніс устну гармоніку, жебы ём ся учів грати і потішыв го. То было в часі, кідь штудовав у Братіславі. Потім сьме ся не стрічали вже так часто, аж в році 1973, як ём ся оженив і зо женов сьме го были попозерати в Братіславі.“

• *Тогдышній презідент Словацькой републіки привітав у Братіславі тогдышнёго папу римского Яна Павла ІІ., котрого друга навщівя нашої отчизны тырвала од 30. юна до 3. юла 1995.*

Тогды нам повказовав тото місто а завів нас і на град, де нам вказав три липы, які посадив ведно з Александром Дубчеком з віров, же тоты липы раз будуть свідками словенської історії. Днесь знаме, же мали правду. Споминав ём, же уйко любить музику, народны співанкы. І теперь, кідь сьме были на ёго інавгурації, сьме му, і ведно з ним, співали ёго облюбены – Сто роков, Загучалі гори, Коняре коняре. І мушу повісти, же стріча з ним на граді, як і другы ся высловили, была найкрасша, на яку собі споминам. Была щіра, сердечна, така, яким є і сам Михал Ковач. Думам собі, же є і щастём, же наша молода републіка дістала якраз такого презідента, який вірю, же своїма розважньма кроками докаже дати докопы „рострачене“ Словенско.“

х х х

Днесь уж Любіша жьє зась нормалным жывотом. А окрес, в якім ся находить – Гуменне – дав нашій републіці зась єдного славного чоловіка, який мать можность доказати, же справды є таким чоловіком, як о нім бісідують ёго приятелі, родина, же справды є годен функції презідента, же є способный практично реалізовати тото, што повів перед вольбами: „Як буду зволений за презідента, хочу быти презідентом про вшыткых людей нашої републіки зо сердечным одношінём чоловіка к чоловікови, обчана к обчанови, што буде свідчити і о моім одношіню ку кождей народности, ку кождей політичній партії, ку кождей конфесії і к тым, што суть без конфесії. Буде мі залежати на тім, жебы сьме будовали правный штат, легітимный і демократічний. Буде мі залежати на соціалнім мірі і соціалній справедливости. Знам, же велё людей днесь мать екзистенчны проблемы, тоту сітуацію мусиме зліпшыти і ведно ожьвити наше господарство. Прияли сьме концепцію соціално орьєнтованого торгового господарства, на ній мусиме будовати нашу економічну реформу. Зроблю вшытко, жебы ём доказав, же-м достойный того високо уряду.“

Новый учебник фонетікы і фонології русинського языка

(Рецензована публікація: КОПОРОВА, К. Фонетіка, фонологія і акцентологія русинського языка. Пряшів: ІРЯК ПУ, 2015, 116 с., ISBN 978-80-555-1277-8.)

Нова публікація з карпаторусиністики яка вышла в рамках проекту „Зліпшіня языковых компетенцій студентів Пряшівской універзіты в языках народностных меншын“ є выслідком работы ПгДр. Кветославы Копоровой, ПгД. – одборной асистенткы Інституту русинського языка і культури ПУ, котра выучує і дісціпліну Фонетіка і фонологія русинського языка. Авторка нового учебника ся довгодобо занимає орфографію і орфоєпію русинського языка. Тота проблематика сі нашла місце і в ей дізертачній роботі.

Теперь, в рамках проекту, приготвила матеріалы потрібны про навчаня главно предмету фонетіка і фонологія. Іде о високошкольскій учебник, котрый мож рекомендовати як студентам русинського языка, так і студентам славістики і людем, котры ся професіонално занимають русиністиком (актерам Театру Алесандра Духновіча, редакторам і модераторам русинського высиланя в розгласі, телевізії, і др.). При конціпованю учебника ся авторка операла і о роботу єдного з кодифікаторів русинського языка – доц. Василя Ябура, к. н., котрый положыв основу переважной части граматікы того языка, в тім числі ай фонетікы і фонології.

Учебник є приготовлений про студентів дісціпліны фонетіка і фонологія першого рочника студійного програму учітельство академічных предметів – русинський язык і література в комбінації на Інституті русинського языка і культури Пряшівской універзіты, но і дісціплін заміряных на формованя правилной орфоєпіі студентів, главно першого ступня студія.

Авторка учебник поняла як базалне компендіум інформацій, котры бы студенты в контексті своєї профілації мали набыти. Основным цілем є в компактній, зрозумілій і логічній подобі презентувати теорію і практичну реалізацію фонетікы, фонології і акцентології русинського языка і дати простор студентам посередництвом задач перевіревати і укріплєвати свої знаня. Іде о невеликий учебник, розділений до двох главных цілків:

1. Фонетіка і фонологія.
2. Прінціпы русинської орфоєпіі.

В першій часті ся авторка занимає фонетіков і фонологію, ей характерістиком, класіфікацію гласных і согласных звуков в русинському языку, характерістиком окремых явів, як напр. алтернацію, неутралізацію, приподобнєванєм, а таксамо акцентом в русинському языку.

В другій часті обертать позорность на проблематіку прінціпів русинської высловности. Презентує ту звукову реалізацію як вокалів, так проблематічных консонантів, дале проблематіку упрощія груп согласных і высловность здвоєных согласных. Фонетічна інтерференція розлічных орфоєпічных проблемів, ід яким авторка при своїх баданях пришла, сі таксамо нашли своє місце в учебнику.

Як негатівум бы мож увести, же авторка ся в учебнику не пригварять своїм читателям вступным словом.

Учебник досправды представляює основне компендіум знань студента, абсолвента бакальського студійного програму. Він буде добров основов при языковых выкумах і научных роботах заміряных на русинський язык. Рекомендую го в першій ряді студентам. Накілько русинський язык є молодой і єго норма ся култівує, учебник добрі послужить ай поужывателям норматівной подобы языка, котры по русинськы выступають перед публіков, жебы ся стеречі од высловностных хыб способных впливами передовшыткым околитых языків і русинських діалектів.

Новый учебник лексікології і словотворіня русинського языка

(Рецензована публікація: ПЛІШКОВА, Анна. Лексікологія і словотворіня русинського языка. Пряшів: ІРЯК ПУ, 2015, 194 с., ISBN 978-80-555-1299-0.)

Авторков високошкольського учебника, котрый є предметом рецензії є доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., директорка Інституту русинського языка і культури Пряшівской універзیتی в Пряшові. Є одборнічков у сфері русиністики. Занимає ся в першім ряді історіов языка, соціолінгвістіков і словотворінём. Стояла при кодифікації русинського языка, што было актом, мож повісти „захраны“, бо русиньскы діалекты были і суть огрожены великов і прудков асімілаціов.

Публікація вышла в рамках проекту „Зліпшіня языковых компетенцій штудентів Пряшівской універзیتی в Пряшові в языках народностных меншын“, до котрого были запоёны педагогове інштїтуту з приготовлїнём учебных текстів, і было выданых 7 учебників про ефектївніше штудїум в штудїйных програмах вшиткых ступнїв штудїя, якы отварять Інштїтут русинського языка і культури.

Рецензований учебник належить міджі першы окремы високошкольскы учебники русинського языка, котры ся занимають конкретнов языковов ровинов. Про штудентів і шыроку публіку був дотеперь єдиным учебником русинського языка на Словакії „Сучасный списовный русинський язык“ (Ябур, В. – Плішкова, А., 2009). Ішло о учебник, в яким были частково в куртости представлены вшиткы языковы дісціплїны доста зрозуміло, жебы був текст приступный чїтателям і неодраджовав їх од далшого датальнішого штудїя языкознаня.

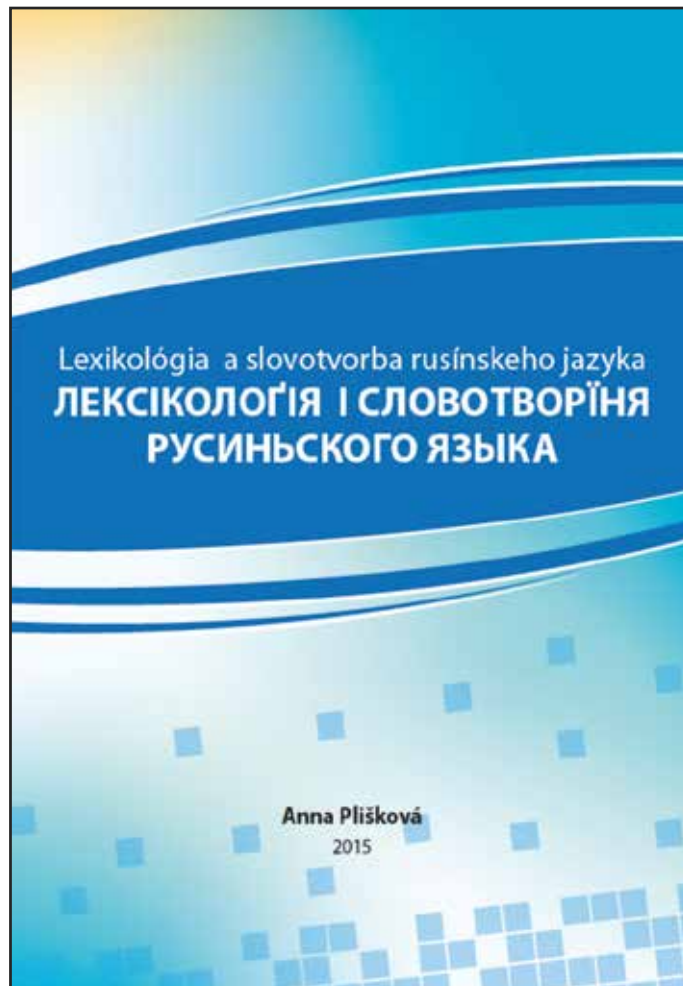
Днесь маєме перед собов учебник, котрый ся подробніше занимає конкретнов языковов ровинов, і є опроти першому компактнїший. Концепчно мож бы го задїлити ід класічным учебникам лексікології. Є штруктурованый так, же ся выхоснує при веце дісціплїнах в рамках штудїйных програмів ІРЯК. Великий принос видиме у вытворіню теорії в русиньскім языку, о яку ся мож операти при писаню научных работ. Авторка ся при концїпованю тексту іншпїрвала роботами Ю. Фурдїка, Ю. Долнїка і В. Ябура. Учебник є роздїлений на два головны цілкы:

1. Лексікологія – де самостано выдїлила части лексікографія і фразеологія.

2. Словотворіня.

В учебнику находиме опис лексікології як научной дісціплїны, характерістіку проблемів одношіня в лексічно-семантїчній сістемі, характерістіку з погляды походжіня і вживаня лексікы. Далє в самостатно выдїленых частях авторка представляє лексікографію ведно з розвитком русиньской лексікографії і фразеологію ведно з характерістіков русиньской фразеології.

Окремы капїтолы доповнюють задачї, за помочї

якых сі чїтатель може выпробовати ці добрі учебному тексту порозумів і так укрїплєвати свої знаня. За першов частєв є богатый список літературы, на яку ся мож операти при глубшїм штудїю проблематїкы.

Самостатна часть є присвячена дерїватології, або словотворіню, як найважнїшій про язык дісціплїні, бо правї она помыгать розшырєвати засобу слов і дає концепцію яким способом в тім котрім языку новы слова творити. І позад той части є помїщений великий список літературы.

Цїлково мож повісти, же учебник є сістематїчний, компактный, логїчно зложеный і зрозумільый, зато сі думам, же го штуденты оцїнять і буде про них великов помочов при штудїю. Тексты в учебнику суть з формално боку добрі і преглядно помїщены і вызначены. Поєдны терміны суть в учебнику не лем пояснены, але і приближены многыма прикладами. В учебнику находиме вызна-

чіня тексту дефініції підфарбінём, но лем раз. Могли так быти в текстї вызначены і далшы дефініції.

За негатівум поважую поужытыя невгодного папіря, котрый при книжках каждоденной потреби не є барз приемный про очі і книжці дає велику вагу, а тым і непрактичність при транспортї бівшого чісла учебників. Но того уже не было в компетенції авторкы.

На основі высокої фундованости авторкы, котру

ясно выхосновала в рецензованій публікації, поважую тот учебник за лінгвістично і педагогічно барз приносный. Учебник наісто найде своє вывжытыя в далшых лінгвістичных выскумах і научных роботах не лем на Словакії але і за границями. Но в першім рядї є великым приносом про штудентів русиньского языка, учітелів основных школ і про каждого, хто ся русиністиков, респ. русиньскым языком интересує.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Інштїтут русиньского языка і културы Центра языків і култур народностных меншын Пряшівской універзїты у Пряшові, Словакія

160-річа од народжїня, поета, публіцісты, музиканта, дірігента і педагога – Івана Кизака (1856 – 1929)

Кідь хочеме спомянути найважнішы творы Івана Кизака, то не можеме обыйти *«Читанку для народных школь»* (1920) і *«Букварь для народных школь епархїи Пряшевской»* (1919 – 1921, три выданя), молитвенники, популярны біблії, але найважнішы – то суть ёго віршы і короткы прозовы творы, якы автор публіковав на сторінках журналів *«Наше Отечество»* (1916 – 1918) і *«Церковъ и школа»* (1919 – 1923), часописі про молодеж *«Русская молодежь»* (1920 – 1921) і в двадцятѣх календарях, котры сам редаговав і выдавав. Ту варто бы было назвати віршы *«Піснь о отечествї»*, *«Тоска плінника»*, *«Русин в роскошу»*, *«Волча правда»*, сатїрічны повіданя *«Щасливое порося»*, *«Свідок»*, *«Хитрый староста»*, *«Злодійський жарт»*, *«Давній протокол селян Коцурковських»* і іншы.

Дость часто літературознателї, класїфікуючі творы І. Кизака, акцентують на тім, же він писав повчалны ці «патріотичны віршы». То значіть, же літературознателї делікатно обходять вопрос естетічної цінности творів карпаторусиньского писателя. Інакше повіджено: дідактічны (моралізаторьскы) аспекты знижують естетічну уровень вірша, зато (у розумїню літературознателїв) то ся компензує «патріотичным» намірінём творів поета, як то мож відїти з каждого вірша І. Кизака. Наприклад:

*„Люб, дитино, свою родну країну!
Люби так, як отца, матер, родину.
Будь вірна ей аж до темного гробу,
Так в радостну, як і во смутну добу.“*

(«Піснь о отечествї»).

Політічне (інакше: дідактічне, поучалне) наповнїня текстів – то характерістичный знак карпаторусиньской будительской (а нелем нашой будительской!) літературы. Іншаков будительска література і не могла быти – зато є будительска! То значіть: література, актуалізована у своїм часї, актуална лем про свою епоху, а про будучі поколіня интересна лем як факт історічно-літературного процесу, а не як актуална тема або естетічна категорія.

Также вивстає вопрос: як тоту слабу в естетічнім планї будительску літературу

оцінєвати тепер? Ці ся треба дотримовати тверджїня, же творы А. Духновіча, А. Павловіча, І. Сїлвая, Є. Фенцика, Ю. Попрадова, Ф. Злоцького, П. Кузмяка, а ку тому ай І. Кизака і іншых літераторів, уж не так цінны про карпатыскых Русинів і не треба знати тоту літературу, учіти ся творы писателїв? Значіть не треба знати літераторів, якы близко стояли при свому народї, знали ёго проблемы і біды, намагали ся быти хосенными карпаторусиньскому народу і несли ідеї просвітительства, кликали до противлїня ся асімілації і будили в нїм патріотичны чутя і народностну свідомость – быти Русином!?

Вырїшіню той ділемы є напомічний розвой у рамках так названой «постколоніальной» теорії. Тота теорія розоберать културну діскусію маргінальных груп як пробу вывжыты і створити позітївну ідентічність. Як пише америцькый історик карпаторусиньской літературы Елейн Русинко (*«Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'»*, Toronto – Buffalo – London, 2003, р. 15), «постколоніальна» теорія розоберать проблем протиставлїня естетікы і політічного наповнїня літературного тексту, даючі можность розвинути алтернатівны способы прочітаня і порозумїня аналітічных стратегій. То значіть, же одхылїня од канонічных форм трактує ся не як недостаток, але скорше як элемент, што дає можность порозуміти процеси протиставлїня ся ку домінуючім силам ці їх зошмарїня.

Істо, великов хыбов бы было оцінєвати літературный процес лем через прїзму естетічности творів того ці іншого автора. Зато, же і сам літературный процес є продуктом творчости вшыткых, без вылучїня субектів літературного процесу – як достойных в естетічнім планї, але не у вшыткім прикладным.

Івана Кизака треба оцінєвати як послїднёго з группы будителїв, што своєв творчостєв завершує зачатє А. Духновічом так зване Перше културно-народностне возроджїня. Єдночасно він є яснов особностєв народовецького руху на історічній Підкарпатській Руси – того руху, якый, зачавшы у 1870-ты рр. одшмарїнём москвофілства, выпестовав ідею угрорускости ці ай карпаторусинства.

Свого часу особність І. Кизака була у догляді літературної критики 30-40-их років ХХ. стороча. О нім писали Антонін Гартл, Євгеній Недзельський, Йосиф Гануля і інших. В умовах совєтської російсько-української тоталіти Іван Кизак довгы роки зіставав забытым. Притім, ці не єдиним доступним жрідлом інформацій о І. Кизакові почас «совєтських» десятиріч зістала антологія *«Поети Закарпаття»*, зоставлена у 1965 р. В. Микитасём і О. Рудловчак, де творчости Кизака приділеных холем пару сторінок.

Од 1990-ых рр. особність грекокатолицького священника, писателя І. Кизака зачатать обертати на себе веце позорность науковців. Але то все іщі лем окремы короткы баданя – на уровни юбілейной статі, біографічного нарису ці гесла в енциклопедічнім выданю. Іде о короткы баданя О. Рудловчак, М. Ричалкы, В. Хомы, Г. Бескида, А. Плїшковой, В. Падыка, енциклопедічны гесла П. Р. Магочія.

Самобытным імпульзом мав бы стати міжнародный научный семінар *«Teoreticko-praktický význam Ivana Kizáka a Štefana Gojdiča v osvetovo-kultúrnom živote Rusínov na Slovensku»*, який одбыв ся 24. новембра 2012 р. у Пряшові (Словакія), але рефераты ёго участників, нажаль, дотеперь не опублікованы.

Цінным жрідлом штудія жывота і творчости І. Кизака все іщі зістає **робота ёго першого біографа – визначного культурного і сполоченьского діятеля доктора Штефана Гойдіча** – брата пряшівского єпископа Павла Гойдіча. (Тота робота веце знама науковцям у ей вольнім перекладі Гавриїлом Бескидом, попозерай ёго статью *«Перший председа Руського клубу – 1923 і Общества Александра Духновіча при Руськім домі»*).

Скоро цілий живот Ш. Гойдіча був звязаны із Пряшовом, зато він добрі знамый з еднако мыслячїм І. Кизаком – і в часі, коли обидвома учіли в Пряшівській грекокатолицькій учітельській семінарії, і коли І. Кизак був єдиним із найвыразнішых сполупрацовників пряшівских новинок *«Русское слово»*, заложеных і редагованых у 1924 – 1928 рр. Ш. Гойдічом. (Спомянуты Ш. Гойдічом факты з біографії І. Кизака не у вшыткім тотожны з аналогічныма фактами з *«Енциклопедії історії та культури карпатських русинів»* у редакції. П. Р. Магочія).

Свою статью Ш. Гойдіч приправив і опубліковав уж по смерти І. Кизака, *«когда уже нїт его, когда уже перестало писати его золотое перо»*. Автор підкреслює, же живот і літературне діятельство І. Кизака заслужать сі шырокий обсяг научного баданя і натякує, же по часі іщі верне ся (*«то сділається поздіє»*) до веце деталной аналізу творчости свого споєнця, а теперь дає лем коротку статью.

Самособов, тот текст автор опубліковав у дакількох выданнях, у першім ряді в пряшівскім *«Русском слове»*, але мы ся операме лем на єдну таку публикацію, што (написана латиніков) была умістнена у североамерицькїм выданню сполоченьской організації тамтешніх карпатських Русинів *«Соєдиненіє грекокатоліческихъ русскихъ братствъ»* – у каждорічнику *«Американскій русскій мїсяцослов Sojedenenija. Kalendar Sojedenenija... na rok 1933»*. (Тоту публикацію мы нашли у Фонді карпаторусиністики П. Р. Магочія Бібліотеці Торонгьской універзіты). Назва статі *«Literaturnoje*

d'ijstvovanije o. Joanna Kizaka». Хоць автор не підписав статью повным меном, подля ско-рочїня «Dr. St. G.» легко мож здогадати, же автором є Ш. Гойдіч. Наслїдно по публикації місяцєслов выдал (тыж латиніков) колекцію віршів І. Кизака: *«Pisň o otečestvi»*, *«Toska plinnika»*, *«Rusin v roskošu»*, *«Blahoslovenije»*.

Іван Кизак ся народив **14. децембра 1856 р. в селі Пакостов (теперь выходна Словакія)**. Середню школу скінчив у Пряшові. Богословскы штудії абсолвовав в Ужгороді і Пряшові. По закінчїню богословской академії ся оженив. Ведно зо женов Іринов Ханатовов виховали штири діти. Священником став 15. фебруара 1885 р., а вже 17. апріля 1886 р. був назначеный за отця духовного до села Буковець, де почас шестєх років був сільскій громаді вірным пастырём, а про молодеж іщі і дірігентом доброго сільского хору. То было важнов прічінов того, же уж у 1892 р. єпископ Валій установив І. Кизака на функцію пребендата, хордірігента і кантора пряшівского катедрального храму, а тот хор ся по часі став єдным із найліпшых хоральных колектівів краю.

У 1895 р. І. Кизак наступив тыж на функцію професора новоствореной учітельской семінарії. Як ся споминать у монографії *«Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині»* А. Чумы і А. Бондара, у семінарії І. Кизак учів природознательскы предметы, церьковный спів і церьковный обряд. Як професор учітельской семінарії і хордірігент катедрального хору робив до послїднєго дня свого жывота. Єдночасно з професорьсков функціов став ся таксамо куратором інтернату про хлопців-семінарїстів, аж у 1921 р. єпархіална влада схвалила го за пароха пряшівского парафії і тоту функцію він повнив до 1928 року.

О немалых залугах І. Кизака у церьковнім діятельстві свідчїть ёго карьерный поступ: у 1895 р. був схвалений радцём єпископской консісторії, у 1917 р. – каноніком, а у 1926 р. – рядным „крилошанином“ Пряшівской капітулы.

Він тыж приправив молитвенник про віруючіх выходного обряду, котрый був не менше якостным од молитвенника А. Духновіча *«Хліб душі»* і який віруючі называли не інакше як «молитвенник Кизака». Молитвенник ся розышов у дакількох выданнях, у тім числі і в скороченій верзії.

Выдал І. Кизак і практичный зборник (*«Sbornik cerkvných pisznopinij vo cerkvach parochialných»*) (Ереґєс, 1916), з якого ся вірники учіли богослужєбный обряд.

У часі першой світовой войны, як твердить Ш. Гойдіч, І. Кизак був відповідным редактором новинок *«Nase otecesztvo»*. По войні став на чело молодежного журналу *«Русская молодежь»* (1920 – 1921). Радость з обявлїня ся выдання про молодеж І. Кизак высловив словами свого вірша *«Благословеніє»*, в якім указує образ сімболічної стрічі юнака з будителём А. Духновічом (потім тот образ самобытно выужывать карпаторусиньска скульпторка Олена Мандіч про свій пряшівскій памятник А. Духновічови). У руці юнак тримать журнал *«Русская молодежь»*.

Стріча, яка ся одбывать у кріпті пряшівского катедрального храму, де є похованы Духновіч, закінчує ся благословлїнем:

„Идет сміло, уважая
Посмотріт на могилу
И с глибокім почитенієм
Скажет он: «Здравствуй, Батьку!»

Поможи нам, внучкам твоїм
Дай сердцям нашім силу.

Укріпи ты, Батьку сильный,
Літати Карпат через
Молодыя крыла мої
Я «Русская молодежь».

«Соколе, ты молоденькій
Мой любезный правнучку,
Лети-лети над Карпаты,
Я с тобой тоже пойду».

Др. Штефан Гойдич був еден із першых, котрый високо оцінив літературну творчість І. Кизака. Він підкреслив, же як у прозі, так і у поезії літератор проявив ся як народный писатель, «як достойный наслідник Павловича і Духновича». Автор нарису іщі додав, же проза Кизака виходить наісто з «руської добросердечности і гумору», же він дав нам вшыткым приклад «як мож писати по народному, народу зрозуміло, без того, жебы став ся грубым...».

Оцінюючі поезію Кизака, Штефан Гойдич указав на три ей тематичны сфери: твори з релігійнов тематиков, твори про різного роду події, юбілеї і повчалны віршы і байки.

Штефан Гойдич главно указав на літературный язык творів І. Кизака, який був наближений до народного розговорного языка свого регіону. Він писав: «...когда сіл он к письменному столу, тогда он віділ пред своїми душевными очами того крестьяніна, про котрого он писал і реч, оборот слов которого лучше из нас нікто не познал, і писал так, что человек, читая его повісті, думал, что розговоріваєт с крестьяніном із Земпліна. Из его рассказов можем убідітися, что якій богат наш язык, як способен на выраженье і найабстрактніших понятій. В том візю я найбільшу літературную заслугу Йоанна Кизака і с тім приобріл собі достойное місто в нашей літературі».

Много енергії дав І. Кизак тыж, закладаючи в Пряшові «Руський клуб» (1923), а дале і купуючі (ведно з парохом Теодором Ройковичом) на централній уліці в Пряшові (Головна, 62) будову, яка стане (іщі і тепер є) так званым Руським домом. Кизак став першым председом Руського клубу і Общества А. Духновича в Пряшові (1924). Также вообщє, як підкреслює у своїй монографії «Очеркъ карпаторусской литературы» (1932) Євгеній Недзельский, «Кизак був центром народностного руху на Пряшевщині».

Необычайна робітність і работоздатність, як некінчаюче школьске і творче діятельство, неперерывна сполоченська робота по часі мали вплив на здоровя І. Кизака. Хворота сердца приспіла ку ёго передчасній смерті, яка наставла 19. октября 1929 року.

Література:

- [o. Kizak, J.]. Iz poezii Joana Kizaka : «Pisň o otečestvi» ; «Toska plinnika» ; «Rusin v goskošu» ; «Blahoslovenije» : [вірші] / o. J. Kizak // Американскій русскій мѣсяцослов. Kalendar Sojedinenija : Kalendar Sojedinenija na rok 1933». – Homestead, PA. – S. 119-121.
- Кизак, Иван. «Песнь о отечестве» ; «Тоска плінника» ; «Русин в розкошу» ; «Волча правда» : [вірші] / І. Кизак // Поети Закарпаття : антол. закарпатоукраїн. поезії (XVI ст. – 1945 р.) /упорядники : В. Микитась, О. Рудловчак. – Братіслава ; Пряшів : Словац. пед. вид-во в Братіславі ; Від. укр. л-ри в Пряшеві 1965. – С. 335-338.
- Магочій, Павло Роберт. Кизак Иван / П. Р. Магочій // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Роберт Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. мови Н. Кушко ; ред. укр. видання В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 332.
- [Ковач, Федір]. Кизак Иван / Ф. Ковач // Краєзнавчий словник українців : Пряшівщина. – Пряшів : Союз русинів-українців Словац. респ., 1999. – С. 168.
- Magocsi, Paul Robert. Kyzak, Ioann, Ivan / P. R. Magocsi // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 263-264. – Текст англ. мовою.
- Бескид, Г. Першый председа Руського клубу – 1923 і Общества Александра Духновича при Руськім домі (Иван Кизак, 14. 8. 1856 – 19. 10. 1929) / Г. Бескид // Выznamны про Русинів : (зборник рефератів із міжнародного научного семінара к 110 рокам од зачатя навчання в Грекокатолицькій руській учительській семінарії і 80 років од купліня Руського дому в Пряшові) / зоставителі : Г. Бескид, А. Зозуляк. – Пряшів, 2005. – С. 65-67. – Текст у русиньскім языку.
- Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусиньскої літератури XVI–XXI століть / В. Падяк. – Ужгород, 2010. – 204 с.
- Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусиньскої літератури XVI. – XXI. стороча / В. Падяк ; пер. з укр. К. Копорова. – Пряшів : Сполук русиньських писателів Словенська, 2012. – 140 с. – Текст у русиньскім языку.
- Рудловчак, Олена. Біля джерел сучасності : розвідки, ст. нарис / О. Рудловчак. – Братіслава ; Пряшів : Словац. пед. вид-во в Братіславі ; Від. укр. л-ри в Пряшеві 1981. – Зі змісту: [про І. Кизака]. – див. іменний покажч.
- Хома, Василь. Завзятый Русин, культурный діятель і літератор (Иван Кизак, 14. 12. 1856 – 19. 10. 1929) / В. Хома // Русиньский народный календарь на 2004 рік / зоставитель А. Зозуляк. – Пряшів, 2003. – С. 118-121. – Текст у русиньскім языку.
- Бескид, Г. Иван Кизак і Штефан Гойдич: анализа жывота і історічно-практичний вызнам їх творчости в сучаснім возроднім культурно-освітнім жывоті Русинів на Словакії / Г. Бескид // Русин. – Пряшів. – 2013. – чіс. 4.– С. 9-12. – Текст русиньскім языку.
- Кизак Иван (Іоан) – літератор, педагог, автор шкільних підручників, диригент, композитор. Ініціали: І. Ф. К.; К-к. : матеріали до «Словника культуры українців ЧССР» // Дукля. – Пряшів. – 1988. – № 5. – С. 77-78.
- Падяк, Валерій. Иван Кизак и проблема оціненія еволюції карпаторусиньскої літературы другой половины XIX – зачатку XX століття: упадок русофілства, стагнація «мадяронства» ци кришталізація русинства? / В. Падяк // Studium Carpatho-Ruthenorum 2013 : Штудії з карпаторусиністики 5. / ред. К. Копорова. – Пряшів, 2013. – с. 138-151. ; То істе // Русин. – Пряшів. – 2014. – Чіс. 1. – С. 8-13. – Текст у русиньскім языку.
- Плішкова, А. Іоанн Кизак – автор учебників про народны школы / А. Плішкова // Русин. – Пряшів. – 2013. – Чіс. 2. – С. 5-10. – Текст у русиньскім языку.
- Ричалка, М. Иван Кизак – педагог і борець за розвиток культуры свого населення / М. Ричалка // Голос Карпат. – Пряшів. – 1999. – № 9-11. – С. 1-4.

(Публікуєме в перекладі з українського языка до словацького варіанту русиньского языка.)

170 років од народжіння писателя Феодора Легезы (1846 –?)

Віруючі читателі ужгородської „Науки” (1897 – 1914; 1919) часто стрічали прізвіско того літератора на сторінках облюблених новинок. Писав статі на духовно-христіанські теми. Але по часі у вирі першої світової війни і політичних трансформацій по війні мено Федор Легеза ся без сліду стратило. Новы політичны часы (тогда тот доба мала своє означіння: „по перевороті”!) приспили к приходу до літературы творчої молодежи, літературный і культурный живот у краю ся зачав розвивати, также позорность читательской громады ся заслужено прихылила ку новым менам. **Андрій Карабелеш, Іван Мураній, Антоній Бобульський, Сіон Сільвай, Василь Гренджа-Донський, А. Патрус-Карпатський** – тот список мож дале розшырєвати.

Днесь докінця ани не знаме, в якім році Федор Легеза умер. Ёго прізвіско нияк не споминають найзнамішы літературознавательські баданя того і дакус пізнішых часів – не є ани у монографіях Антоніна Гартла (*“Přeměny podkarpatských Rusínů”*, 1933), Павла Федора (*“Очерки карпаторусской литературы со второй половины XIX столетия”*, 1929), Володиміра Бірчака (*“Літературні стремління Підкарпатської Русі”*, 1937), Штефана Добоша (*“История подкарпаторусской литературы”*, 1942). Ясна річ, же не найдемо того прізвіско у бадателів советських „атеїстичных” часів, таких як Юрій Бача (*„Літературний рух на Закарпатті середини XIX століття”*, 1961), Іван Вышневыський (*„Традиції і сучасність”*, 1963), Василь Микитась (*„Галузка могутнього дерева”*, 1971) ці Олена Рудловчак (*„Біля джерел сучасності”*, 1981). Докінця в історічно-бібліографічнім виданю *„Українські часописи Ужгорода (1867–1944)”* (2003) Василя Габора, де на дванадцятых сторінках давать ся опис новинок „Наука”, ани раз не стрітимо прізвіско дописателя Феодора Легезы. Не суть інформації о Ф. Легезови докінця у таких авторітних у карпаторусинськім научнім світі виданях, як баданя канадського науковця П. Р. Магочія *„Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)”* (1994) або в обсяжній роботі у ёго редакції *„Энциклопедия истории та культуры карпатских русинів”* (2010).

Видить ся, же лем раз того прізвіско было уведжено до літературного контексту краю. Літературознаватель Євгеній Недзельський у монографії *„Очерк карпаторусской литературы”* (1932),

оцінюючі народовецький рух у карпаторусинській літературі 1890-ых років і початку ХХ ст., якому він остро опонує з позицій русофілства, критично підкреслив, же до літературного руху пришов *“писатель многоименный, чаще всего вышедший из народа и пишущий для народа – обо всем, что народу полезно”*. Курто припоманув, же генерація писателів-народовців згрупувала ся коло „газеток” „Наука” і „Недґля”, Є. Недзельський із позицій всезнаючого пророка дость ганливо завершує: *“Мы не будем останавливаться на каждом из писавших в это время измельчания и упадка, так как для огромного большинства это было скорѣе посильным и случайным проявлением национального самосознания, нежели ответственной работой писателя, отмытим только тѣх, кто этот долг исполнял систематически, кто во всяком случаѣ почитал литературу, как свое прикладное ремесло, служащее народной пользѣ”*.

Дале автор перераховує прізвіска писателів-народовців, даючі їм короткы характеристікы. Він споминає **М. Врабеля, І. Мигалку, І. Поливку, М. Немеша, П. Долина, А. Гегедуша, І. Паппа, О. Шерегія, І. Білака, В. Матяцкова, Іриня Легезу, Е. Рошковіча, Е. Желтвая, Е. Кубека, О. Ройковіча, І. Кизака, М. Валковського, М. Григашія, Й. Камінського, І. Торму, Якубяньського (І. Бакоша)** і інших. Главно Є. Недзельський, пише: *“Популярные статьи для народа писали... Юлій А. Чучка и Константин Невуцкий, бывшие некоторое время редакторами “Мѣсяцословъ”, Юлій Дрогобецкий, впоследствии епископ крижевацкий и Петр Гебей, впоследствии епископ мукачевский, Иван Фленьков, Федор Легеза, Михаил Мейгеш, Михаил Скубенич и многие другие”* (с. 274).

Кідь про Є. Недзельського выше указаны особности народовецького направління в літературі были представителями doby *„змельчания и упадка”*, то з позицій сучасного карпаторусинського літературознавательства треба підкреслити, же „народовецьтво/русинство, яке свого часу зачали **Василь Чопей**, дале **Євменій Сабов, Гядор Стрипський, Антоній Годинка, Михайло Врабель, Іван Мураній** ітд., в освітній, научно-публіцистичній, літературній творчости мало дость ідейных наслідників і дало на початок ХХ ст. значны інтелектуалны і естетичны резултаты.

Науковець Гядор Стрипський, оцінюючі тот рух у своїй мадярьскоязычній

статі *“Москвофільство, українофільство та наші домашні русини”* (1913 р.), писав: *“Коли ж вони [русини] відкинули язичіє, що вбивало ідеї, було мертвим, та поклали в основу своєї культури кожному зрозумілий сільський говір, перед широкою громадою народу відкрилася книга науки та стежка прогресу. Нині, через 60 років, руснацький народ має солідну літературу, мистецтво, науку та чимало культурницьких організацій”* (с. 279 – 280).

Конець-кінців, народовецтво не переставало бути актуальним народностно-політичним і ідейно-освітнім концепціям в часі цілого ХХ століття. Важне, же праві ідеї народовецтва стали ідейними жрідлами сучасного карпаторусинського руху!

Што, властно, в сучасности знаме о Федорови Леґезови? Єдиним дотепер нам знамым жрідлом є невелика (без поуказаня на автора) статя *„Феодор Леґеза”* у кождорічнику-календарю *„М҃сяцословъ на 1907 годъ”* (1906), зоставителєм якого є Августин Волошин. (Статя так істо мать і єго фотографічний портрет).

Федор Леґеза ся народив 13. новембра 1846 р. у селі Кострино, Ужаньской жупы. Ёго отець Йосиф (1820 – 1890) був священником у тим селі і порадцєм консісторії, а мати (Анна Саксун за слободна, 1828 – 1884), як ся споминать у статі, дітей у родині виховлєвала у богобойнім дусі. Молодший із її синів – **Іриней Леґеза** (1861 – 1929) ся тыж став писателєм; він писав під псевдонімом **Іван Лоцуга**. А знамый діятель Штефан Фенцик був родинов з обома баратами.

Школу Ф. Леґеза закінчив у Ужгороді. Богословя два роки ся учів таксамо в Ужгороді. Ёго професорами в духовній семінарії в тим часі были: Николай Товт, потім єпископ Пряшівской єпархії, як і Юлій Фірцак, який ся в будучности тыж став єпископом, але Мукачовської єпархії. У 1868 р. як преміант школы Ф. Леґеза був направлений на далше навчання до Відня. З успіхом закінчив трирічний курз на універзиті.

У 1871 р. ся оженив з Марієв Іванчо, дівков кіральгазького пароха Василя Іванчо; того самого року був высвящений за священника єпископом Штефаном Панковічом.

Служив у Ніредьгазі як каплан. Іщі 1870 року дістав од єпископа Панковіча задачу взяти під свою старостливість проблематічну парохію у с. Ділок (Папфолво), яка была філіов с. Бабичі. Іде о село у комітаті Берег, розміщене 8 км на выход од Мукачова (теперь Мукачовський раён). Тогды єпископ обіцяв молодому священникови: *“Кедь збудуєшь фару, дай ми знати и достанешь другу тебѣ ва лошну парохію”*.

Ф. Леґеза выповнив задачу єпископа, він збудовав у Ділку нелем фару, але тыж церьков і школу. Але єпископ Панковіч

(1820 – 1874) передчасно умер і на тоту обіцянку вшыткы забыли. Феодор Леґеза зістав цілый живот служыти у селі Ділок.

На основі выдання *„Географічний словник Угорщини”* Елека Фейнеша, яке было опубліковане у Будапешті у 1851 р., можеме ся дізнати, же русинське село Ділок (по мадярьсдкы: Papfalva) у тим часі нараховлєвало 246 грекокатоликів і мало свою парохію. Землєвластником був гроф Шенборн. Є знаме, же Ф. Леґеза заложыв у селі *“Общество Ружанца”* и *“Общество терезвосты”*. Він *„с искренней любовью относился всегда к народу, научал не лишь вѣру, но и на свѣтскую науку, наставлял на честность, твердость и трудолюбие”*.

Не знаме, коли Ф. Леґеза умер, хоть іщі на початку 1914 р. *„Наука”* друковала духовны тексты з підписом *„Брат Феодор”*. Тыж не знаме істо, де він похований. Але, думаеме, же похований є у Ділку, хоть тота інформація потребує уточніня.

На основі статі у *„М҃сяцослові”*, Ф. Леґеза був дописователєм многих краєвых новинок, зачавши сполупрацовати іщі з тыжденниками *„Новый Свѣтъ”* (1871 – 1872) *„Карпатъ”* (1873 – 1886) і *„Листокъ”* (1885 – 1903). Як припоминать незнамый автор статі, найактивніше він сполупрацовав з *„Наукою”*, скоро в кождім числі штось опубліковав: *„его статьи служат постоянным духовным кормом читателей, питающим их в знаніи и любви вѣры и обряда”*.

Література:

1. Мустянович, Емилианъ. Первѣ русскѣ М҃сяцословы : [у т. ч. згадка про Ф. Леґезу як автора статей “М҃сяцослова...”] / Е. Мустянович // М҃сяцословъ на 1910. / составивъ : отъ имени “Акційного общества Унію” Августинъ Волошинъ. – Унгваръ : Книгопечатня “Акційного общества Унію”, 1909. – С. 103-104.
2. Недз҃льській, Евгений. Очеркъ карпаторусской литературы / Е. Недз҃льській. – Ужгородъ : Типографія “Школьной помощи”, 1932. – 289 с. З обсягу: [о Ф. Леґезови]. – С. 274.
3. Падык, Валерій. Історія карпаторусинської літературы и культуры: драматургія и національний театр на Підкарпатській Русі (1848 – 1989) : високошкольський учебник / В. Падык ; Пряшівський університет у Пряшеві, Інститут русинського языка и культуры. – Пряшів, 2015. – 186 с. : фот. – Текст написаний у підкарпатськым варіанті русинського языка. З обсягу: [про Ф. Леґезу]. – С. 18.

(Публікуєме в перекладі з українського языка до словацького варіанту русинського языка.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2016 ч. 4

Мілы чітателі, осінь скінчила і пришов час зими. Дні будуть коротшы, ночі довшы і холоднішы, так же буде веце часу і дашто собі прочітати. Зато вам даваме таку можливість і через рубрику ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2016 ч. 4. В актуалнім чіслі можете найти чітаня в цілій шкалі, якраз створене про зимны вечоры. Скушений писатель **Штефан Смолей** немілосердно порівнує душу чоловіка із звірячов. На одлегшіня є ту гуморна пригода од абсолвенткы русиньского языка і літературы **Яны Сташковой**, котра здобыла третє місце в минулорічнім Літературнім конкурзі Марії Мальцовской. Далє публікуєме дяковне писмо од **Кветы Мороховічовой-Цвик**. Барз ей потішыла стаття к ей округлому юбілею. Приношаєме і актуалный стих, котрый з нагоды выйджіня книжкы Юрка Харитуна Факлі горять написав **Миколай Ксеняк**. А на просьбу автора **Мілана Гає** вам представляєме пару стишків з ёго недавно выданой публікації Моім родакам. Наконєць вам понукаєме повіданя Мижє авторкы **Людмілы Шандаловой**. Авторка го послала до минулорічного Літературного конкурзу Марії Мальцовской.

Обсяг актуалного чісла Поздравліня є дуже богатый, бо в минулім чіслі Русина ся уж Поздравліня ч. 4 не зміщало. Но не буду Вас уж стримовати, зачітайте ся...

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, докторанд Інштїтуту русиньского языка і културы ПУ в Пряшові

Штефан СМОЛЕЙ

Воробель мав правду?

Дідо ся мукарич своїма думками: „Чоловік, де бы був, кідь бы знав літати? Исто уж бы сидів на другій планеті.“ Воробель зачвірікав: „Быв бы там, уж давно! Но не хоче быти! Там бы із роботы другых не міг жыти! Чом? Ёму і ту добрі на Землі сидіти? На Землі не каждый нученый робити.“

Чоловік і Сова

Чоловік крачав по полю близко коло воды. Сів ку воді, в ній замочів свої босы ногы. Свіжа вода босы ногы добрі освіжыла. Сидів, одпочівав, думав: „Чом така неправда? Рыба – малый і німый твор, знать добрі плавати. Пташок малый, нерозумный знать добрі літати. А Чоловік? Чом він такый? Мусить лем смотрити. Він у воді не знать плавати, не може злетіти“ „Будь спокійный, ты маш розум!“, – Сова закрічала. „Вывжывай го! Жебы наша Земля не пропала!“

Чоловік і звірячі діти

Звіряча дітина на світ ся народить, ставлять ся на ногы і по Землі ходити. О годину зачне по Землі скакати, без помочі мамы потрапу глядати. Дітвак чоловіка? Він по народжіню щі мусить лежати. По року ся зачне на ножкы ставляти. Пок не сміло зачне по Землі ходити, довго щі го треба за ручку водити. Довго щі го треба і стравов кормити. Ці він доконалый? Шкода говорити.

Добрі, же так не є!

Добрі, же чоловік не мать властны крыла. Про нёго бы исто Земля мала была. І до весміру исто бы зачав літати. З другых планет злато на Землю зношати. Із златом нашу Землю міг бы затяжыти, могла бы ся з своєю драгы одклонити. Што бы із ним было? Міг бы загынуги скорше, пок богатство стиг бы выужыти.

Чоловік і звірята

Звірята ся учать самы, што їм треба знати ку жывоту. Школы їм не треба. А Чоловік? Од мала повинный в школі ся учіти. Школованя треба немало платити. І зато, велє раз робить, што не треба. Забывать? Ці не знать, же в природі не сам?

Звірята і чоловік

Звіря глядять страву, жебы ся наїсти. Мало котре скрывают на другый раз зісти. А чоловік? Хоць є доконалый, але чудна створа. Із каждым днём ёго повніша комора.

Чоловік і муха

Муха мала, мать і ногы. Она знать ходити. Мать і крыла, коли хоче, може полетіти. Через зиму? Без тепла, без всякой стравы може собі спати. Прийде яр, теплом ся зобудить, і може літати. А чоловік? Мать дві ногы – ледва ходити. Но не знать літати. Через зиму? Своє тіло мусить гріти, тепло облікати. Свій жалудок стравов денно мусить напыхати. Через зиму кільки з касы мусить скельтовати?

Яна СТАШКОВА

Дідко і чудо

(Третє місто в Літературнім конкурзі Марії Мальцовской за рік 2015.)

Раз нам розповідав наш дідко о тім, як скоро рано пас волы повыше цінтеря. Всягды-всягды была молга, дідко ся згоры позерав на цінтерь і споминав, хто вшытко там є похованый. В тім в молзі спозоровав дяку поставу забалену до зайды.

Довго-предовго ся там позерав, а головов ся му проганяли вшеліякы думкы. Дашто ся там кывало, з міста ся то не погло. Кідь ся молга зачала розходжати і помаленькы світало, уж і сонце выходжало, метало лучі на тоту чудесну поставу, постава

ся зачала блищати. Дідко сі подумав, же то є даяке небесне чудо. Скоро утікав домів, збудити сына, зятя, невісту, жебы ся пішли попозерати на чудо. Они скоро выбігали на луку. Пришли на тото чудесне місце і што відають? Великий бодляк, омотаний павучінов, на котрім ся блищала ранішня роса.

Дідко ся так заганьбив і нагнівав сучасно, же він так важений газда, дав ся звести очным кламом. Як мав в руках копач, так в злости цілый бодляк розтяв по корінь.

Была така доба, же люде вірили в зазраки, а самособов ві-

рили і в босоркы. І мы діти сьме до істого часу вірили в то, же босоркы екзистують. Кідь сьме ходили через річку з худобов, на другім боці ріки были камінны плиты. Жены там ходили райбати шатя на ріку. На свято святого Юрія сьме там нашли в зайді забалену сіль. Было нам повіджене, же то там дали нароком босоркы, жебы одобралі од добрых коров в селі молоко про свої коровы, жебы добрі доіли. Мы сьме тоту зайдку взяли і шмарили до огня. Але згоріла лем зайдочка, в котрій была сіль. Сіль горіти не хотіла... Таксамо сьме то тогды розуміли як чудо – босорацтво.

Писмо од Кветы Галасовой (умелецькым меном Кветы Мороховічовой-Цвик)

Недавно мі пришла пошта – часопис Русин із Пряшова. Барз красно дякую за статю. Я того барз велё не зробила про русинство, але снажу ся, як ся мі дасть. Може праві і такы статі, ці пару книжок автора, наштартують когось приложыти руку до нашого діла.

Я то віджу так. Єдны роблять до умору, а суть такы люде міджі нами, што багателізують тоту снагу. Непересвідчать іх ани досягнуты выслідкы, котры каждым роком ростуть што до цісла і кваліты. Правда є, же ся обявлять і недостаткы, но і так собі думам, же русинство входить до жывота обывателів Словеньска і треба го розуміти позітивно.

Не тішить ня бідаканя над нашым осудом, же як мы – Русины сьме на тім бідно. І ту, в Новых Замках суть такы... Я іх ту маю змапованых, не є нас ту велё, але дакотры радше бы ня не стрітили, бо ся боять, же бы-м ся ку ним озвала по русиньскы, а то бы не звладли, бо ся рокы перед своїма знамыма тварять, же суть Словаці. О котрых знаю, же суть такы, я то решпектую, але не хочу мати з нима близшы контакты.

Іщі бы-м хотіла высловити єдну мышленку. Школы нам хьбують і так люде не мають знаня. Але ці раз сьме ся „пересвідчили“ о незналостях Словків о своїх писателях, істориках? Кілько з них не знає ани по словеньскы бісідовати, тадь

дакотры і в телевізії ся вказали – шкода слов.

Але никому то не бранить, жебы твердив, же є Словак, Словенка. Ай тепер „Рітмус“, alias Patrik Vrbovský, недавно ся бив до грудей, же уж надышов час повісти перед цілым Словеньском, же він є Циган – Ром. Ід тому хочу додати, же ай кідь ся голосить ку Циганім, я похыбую, же знає хто є „Dežo Banda“, бо в школі го тото не навчили, бо такых школ іщі не было ани в назниках. Циганом, Русиним, Словаком ся народиш, або ні. Та школа „як така“ ту не грає першы гуслі.

Люде у світі глядають своє коріня, а школы мають вшеліякы – школа іх не насмерує де глядати свою ідентіту і на шкоду не є вчіти ся язык, історію, звыкы ітд.

Русиним будь хочеме быти, або ні, без огляду на то ці знаєме бісіду, або і хоць лем розумиме. Знаю і такых, котры матери мають Чешкы, але пчолиньскый хотарь знають ліпше як я. Знають вшыткы квіткы, о грибах ани не гварю. Вшытко, што є пчолиньске, знають і іх зауїмать...

Видить ся мі, же уж велё пишу, і кідь єм хотіла лем на карті подяковати.

Іщі раз дякую за статю, пришло мі ай пару огласів, што ня потішыло.

Миколай КСЕНЯК

Будуть факлі- ідеалы пламеніти

Роками зослабнутый,
ку земли склоненый
сивоголовый старець
уж не думать на хвалы,
іщі менше на подарунок.
Но прилетів милый
прекрасный голос
з родного краю,
голос авторовой души –
орхестер русиньской поезії
„Факлі горять.“

х х х

Бог тя, приятелю,
не обдарив маетками,
стрібром, діамантами,
но будь му повдячный –
дав ті златых родічів,
дав ті поклад божскый:
до сердца ті наладив
ніжны поетічны струны,
до души вложыв перлу-слызу,
в ній ся світ
фарбами дугы одражать,
што і сам признаваш:

„Поезію нигде не найдеш
її мусиш в собі носити“;
наділив ті фантазію
радности, оптімізму...
Дякуй Богу і родічам,
бо ты – богач.

Ты-сь веце як міліонарь:
ты – Поет! Ты – наш бард!

х х х

Кідь єм, Юрку,
дістав твою книжку,
зачав єм ся з твоїма стишками
росправяти,
пожычав єм собі
од тебе і крыла
і полетів єм до просторів –
до красот царства поезії.

х х х

Приємно ся мі летить
над гордым Бескідом,
над лісом яворовым,
спокойно хожу
по росквітнутых луках,
ту єм як кузелник:
„єдним махом
чаровным прутиком“
перелетів над Газдорань,
де єм був свідком,
як зняв з дерева гуслі,
при уху наладив струны,
напнув смык

і... од скалы ся ехо одразило:
„Подкарпатьскіє Русины,
Оставьте глубокий сон“...
До співу єм ся припоїв.
В тій повзнесеній атмосфері
природных крас, мелодій,
єм поблудив
як і твої залюбены
під вагов ласкы.
Пощастило ся мі, Юрку,
зажыти і карпатьську бурю,
ей далеке гьрміня,
несподіваний налет,
тріскотню, блескы,
наріканя вітра, густый град,
котрый сталасив зерно,
ростоптав капусту в загородках;
відів єм місце,
де „чортиска ся женять“,
де Перун воду каламутить
і пойме ей така злость і сила,
же меле на пісок каміня.
Тогды єм іщі не мав тушіня,
же тото імпозантне звучаня,
тот піднебесный фестиваль
сімфонічного орхестра,
дудонячі ілмінації,
жыве дївадло нескроченой природы
„режірує Бескід“ –
наш сивобородый маг,
наш усмівавый битанг.

х х х

В твоїх предствах, авторе,
любов є як колесо:
не найдеш зачаток,
дарьмо глядаш кінець.
Но ты ся змылив,
кідь єсь написав:
„Смуток не болить
він без слыз.“
То, може, в спаню
ся ті заздали такы слова.
Змылив єсь ся,
ведь твоє перо ся признало:
твою душу тяжать брылы
на дні преграды,
твоє сердце повне слыз
за спаленов хыжов,
же „жытя спустіло
як за преградов
поля сады,
ты видиш і днесь
замулений іконоста,
будять тя зо сна
стони збуряной церькви,
наріканя выселенців...
но ты, хоць той потупы
нігда ся не збудеш,
єсь увірений,
же будеш і надале
над преградов літати,
Остружніцю, Звалу...

часто нащівляти,
співаючі по хотарю путовати,
малины зберати,
дівкы обдивлєвати,
зможеш залєтїти-завїтати
на родный двір, до хыжы
ку мамі, дідови, тадь там
„чуєш пах свіжого хлїба
одлوميш фалаток
окоштуєш“,
і закружиш над хотарєм,
бо без Цірохы, Газдорани
твоя поезія мать пристрижены
крыла“, –
лем в краю дїтинства найдеш
„чїстый незамулений студник“,
бо лем ту ся одважиш признати,
же без наших школ,
без русиньской вірной інтелігенції
ся стратиме, заростеме
як уж заросли буряном
многы родічовскы ролї, поляны...
бо і ты досвідчїш,
же і по тридцятєх роках
од нїжнореволучных подїй
є северовыход Словеньска
про владных панів
заосталый кут, закуція,
де они раз за пять років
зорганизують пропагачне
міністерьске їднання

і шмарять помпезно
нам до торбечкы евро,
жебы ся не повіло,
а в заосталім ареалї
собі на полєвачці
застрілять вовка, увідять зубра...
а потім надале перманентно
западне Словеньско
щедро дотаціями дотують.

х х х

Зато, Юрку, і кідь тобі
„голову прикрыла
стріберна роса“,
мушиш ся вертати
до свого порога
і неунавным пером
мобілізувати, звати
наш русиньскый край
крачати
по дразї оброджїня
мушиш быти
і коріфей і пілїр
упевнєваня нашої ідентиты,
бо лем там,
де є
дїючий русиньскый дух,
суть здатны
твої і нашы
факлі-їдеалы пламенїти!

28. 8. 2016

Мілан ГАЙ

Моїм родакам

*(З недавно выданої
книжки МОЇМ РОДАКАМ,
Пряшів: СРПС, 2016, с. 98.)*

І я єм родаком
із села Сукова,
свої стишкы пишу,
о нїм все, і знова.

Де же сьте одышли,
краяне із села,
де жывота судьба,
вас одтыль одвела?

Было то даколи
в нашім селї славы,
кідь пришли родаци
з Прагы, Братїславы.

По цілы місяці
ту праздниновали,
ходили по лісах
і грибы зберали.

Вечур коло огня
співали співанкы,
што їх научіли
няньковє і мамкы.

Зрана у рубанях
зберали ягоды,

із лісных студників
пили чїсты воды.

Тяжко спознавали
што ту охабили,
як по роках пришли,
ани не вірили.

Што по них остало,
коли одходили,
до світа, далеко,
як їх провадили...

...з дому їх родічі,
котры оставали,
тай велику надїй
до них укладали.

Приходьте до дому
дівкы і сынове,
ту на вас чекають
мамкы і няньковє
Так они каждый рік
домів приходжають,
хоць на чужїм жыють,
своє сохраняють.

Приходьте краяне
до села своєго,
нігда не забудьте,
же взышли сьте з нєго.

Будьте все лем горды
на вік вікы світа,
благословте свій край
на многая літа.

Родічам

Не хочу уж веце
жалость смерти знати,
до вічности пішов нянько,
за ним такой мати.

Заграло нещастя
на барз смутну струну,
з дому выношають
штирьме хлопи труну.

Двоми хлопи із нєв
о поріг бухають,
бо так подля звыків,
мертвы одходжають.

Кідь зачав душпастырь
одбірку чїтати,
зачала найблизша
родина плакати.

Як стали гробарї
грїб засыповати,
почали мі слызы
на землю падати.

А коли уж мали
зарівнану яму,
аж там єм увірив,
же уж не мам маму.

Нїгда уж не буду
із нєв говорити,
навікы ту буде
в чорній землі гнити.

Одышли родічі,
бо оджыли своє,
теперь на цїнтерю,
лежать ведно, двоє.

Прошу у молитвах
Бога всевышнєго,
жебы їм дав царство
покоя вічного.

Правда о смерти

Уж од прадавна платить
правда тота,
же смерть належить ку нам,
до жывота.
Кідь душа одыде
до „вічных хмар“,
не встанеш уж нїгда веце
із смертных мар.

Не переберать,
забере каждого,
жебрака,
пана і богатого.
А коли прийде?
Нихто не знаме,
хоць цілый жывот,
на ню чекаме.

Єдного возьме
щї молодого,
далшому дожычїть
віку старого.
Бо так ся гварить:
Як свічка згасне,

мушиш одыйти,
а вшыткю ясне!

Не є стамады
навернута,
помалы упадаш
до забыта.
А што, кідь часом дахто,
на тя спомяне
із думков,
як єсь ту жыв, хрїстіане?

Ці будеш мочі
ты так повісти:
Прожыв єм жывот
без ненавісти.
Посты дотримав,
ходив до церькви,
в молитвах оддавав
Господу жертвы.

Кідь жывот твій
такий був, чоловіче,
то Господь рад тя
ку собі закліче.
Будеш навікы
го прославляти,
у єго Царстві,
повнім благодати.

Шпекулованя
пред нєв не обстоїть,
час по ній вшыткы
раны загоїть.
Мусиме жыти
у притомности,
з петов споминати
на тых у вічности.

Зато оддавна платить
правда тотя,
же смерть належить

ку нам до жывота.
Бо по ній скінчать
вшыткы надїї,
владне од віків
без корупції.

Сохраняйме своє

Чом, Русины мої
так роздумуете,
своє охабляете,
а чужде берете?

Чом є про вас чужа
нянькова бісіда,
бабина співанка
приповідка діда?

Бо культура наша,
бісіда і співы,
то про нас потїха,
мы з нима щастливы.

Нашы співаночки
ай другы співають,
і веселы хвілі
з нима прожывають.

Такы любозвучны
мають мелодїї,
слова в них поучны
додають надїї.

Сохраняйте зато
культуру русиньску,
тото цїнне злато
на малім Словеньску.

Людмила ШАНДАЛОВА

МИЖЁ

Марьча поїмала малу бобрунку што лїзла по маргаретці.
Положила сі ю на дрїбну долонь і ніжно ся і приговорила:

„Бобрунко, бобрунко, яка буде зарань хвіля?“ – Бобрунка ся шпаціровала горі-долов по руці і ласкотила ю, глядаючи найліпшу дражку. Потім вышла на самый конєць великого палця, розтягла крыла і одлетїла.

„Їй! Іщі єм не зраховала вшыткы кропки! Ганьчо, буде шумні, можеме ся іти купати!“

Камаратка Ганьча докінчила плести малый вінчік з маргареток, понаправляла опатерні білы головки до шору, перевязала травов, жебы ся вінчік не розплїтав і положила сі го на голову:

„Посмотрь, пасує мі?“ – Фрышні встала, з руками заложеныма до боків ся весело закрутила, притім сміючи ся вказала цілый ряд білых зубів, аж ніжны ямочки на личках ся проглубили. Світле здорове волося, наглядко причесане коло головы, звязане до густого варкоча, ся на сонцю заблищало. Віночок падаючий понад высоке чело і кыпяча червінь в опаленій твари єй додавали штоська любезне. Як попка! Пресні так вызерала в білім вышыванім оплічатку, в червенім ружатім лайбику і темносиній сукенці.

Быв горячий літній день, сонце припікало од самого рана. Сверщкы весело музиціровали, баревны мотылики танцєвали на квіткованім паркеті, пчылы монотонно бзучали до такту. Де-ту ся на небі перевалєвала мала хмарка, а од ліса легонько подував вітрик. Коровы ся спокійно пасли, замаховали хвостами і заганыли отравны мухы.

Шыроко-далеко не было на полю никого кромі двох малых дївчат. Марьча опатерні положила свій вінчік на невеликий горбок.

„Потім докінчу! Треба мі назберати веце квіток,“ – обернула ся ку Ганьчі.

Но дале з вінчіком ся уж не бабрала. Нашто! Фурт ся ї розплїтав, а она хотїла мати красшый, як камаратка. Ї не старчіли лем маргареткы. Тїлько вшеліякых, од вымыслу світа, квіток ту предці росло! Когутикы, дзвончкы, незабудкы, маргареткы, чабрик, вшеліяка трава і такы, якым назву ани сама не знала – жовты, білы, сині. Сплїтала їх доведна, але сидїти на єднім місці так довго ю уж омерзело. Де там терпезливість! Давно потекла долов водов, уж бы ю ніхто не поїмав. Терпезливість ї нігда не была властна. Так з нєв шыло, же на кождім кроку глядала новы і новы забавкы.

І теперь роздумовала, што бы іщі вынайти,

жебы пашіня скорше сходило. Перше очіма сконтролєвала, ці коровы ся тримлють доведна і тыж ці не позаходжали до сусїднєго поля з вїсом, потім ся порозглядала по цілім паствіску аж ку лісу.

„Ганьчо, знаш што... підеме на ягоды,“ – напало ю. „Теперь єм сі спомянула, знам добре місце де ростуть.“

„Подьме! Я тыж знам єдно...“ – зрадовано пристала Ганьча.

Обидвє ся розбігли через поле. Босыма ногами перескаковали ямы, горбочкы, до мягкой травы нурили стопы, не чуючі слабе колотя бодляка або сухого конарика, не позоруючі, же высшы стебла обивають лысты. Обышли крячкы, млаку і ступляї од худобы, закоротко перешли ку лісу, а там, такой скраю збачили в траві червенїти ся дрїбны солодки плоды. Ой, кїлько їх там было! Перше назберали до звязкы, потім палцями брали по єдній і нетерпезливо їли. Солодка лакотинка ся розмывала на языку, єй незвычайный смак лагодив змыслом. На короткый час загнали голод.

З ліса несподївано запраскало конарївля.

„Їй! Што то?!“ – Дївчата ся сторгли. Перестрашено посмотріли за голосом, выдыхли сі аж як спознали хлопцїв.

Зъявив ся Мижё, за ним Янко. Обидвоми, махаючи довгыма палцями на вшыткы боки, розгортали високу траву, жебы зробити перед собов стежку.

„Што вы ту робите?!“ – Янко намірив паліцю як пушку на дївчата і зацілив.

„А вы што ту робите? Мижю, ты єсь мав зо мнов пасти коровы, чом єсь мі втік?“ – Марьча ся остро посмотріла на чорнявого хлопця з кавєєвыма очіма. Найстарша сестра Ганя єй за кождым разом, де бы не ішли, наказовала мерьковати на Мижя. І днесь так зробила, міцно підчарковала, жебы давала на нєго позір, не спущала го з оч.

Мижё був єдиный сын своїх родічів, єдина дїтина. Як бы ся за нєго не страховали! Каждый день мали на мысли, лем жебы ся му ніч не стало.

Хлопец красный, округлой білой твари, чорноволосый. Теперь ту стояв, а може ся чув дакус виноватый, но не дав на собі знати. Підшмарив парадні голубов на бік, очами блиснув на Ганьчу і зробив ся, же не розумить, што є му вытыкане. Густы волосы, на коротко підстрижены, остры як дроты, му над челом отставали, а в правім кутї ся скручали до колечка. В короткых леняных ногавчатах і полотняній кошульці, на першый погляд вызерав цілком невинно, але був то хлопец

непосідний, звездавий, нахылний на хоцьяке жыванство. Од Марьчі о два рокры молодшый, лем теперь кінчів у школі другу класу, хотів ся нести по-парібскы, сміло.

Днесь наще рано, як го мама выпроваджала аж на двір, до руки му дала меренду, погласкала го:

„Мижю, стримуй ся коло Марьчі а не жебы сьте выстроіли дашто на полю!“ – Поправила му кошулю, што му выходжала з ногавчат, усміхла ся на нёго і смотрила за ним аж помы не вышов на драгу. „Добрі, добрі, мамо. Не бійте ся!“ – Обицяв ей. А думав сі:

„Но гей, коло Марьчі може быти, але кілько фіглів з камаратами за тот час може выдумати?“

Іщі лем недавно пришли з Грабівчіка жыти ку своїй стрыні. Мама з нянем помагають на стрынінім газдовати, а він, Мижё, тыж помагать, што знать.

Найвеще работы мать коло коров. Він ся ї не сперать. Не є ажа така страшна, кебы не вставаня. Ружаню і Яблоню każde рано выжене на поле. А потім... потім уж є му гей! Векшынов сі найдуть на полю з камаратами хоцьяку забавку. А час летиить...

Ружаня му не робить жадны проблемы, є то стара коровка, з єдным одломёным рогом, але спокійна. А Яблоня... Яблоня ся той зими отелила іщі лем першыраз. На тоту сі мусить дати векшый позір. Лем їх добрі зошоровати!

Мижё є быстрый хлопец, раз-два пришов на то, же Ружаня все перша выходить з двора, а наvertsать ся перша із пашы.

„Ты будеш велитель!“ – Дав ей функцію, што сі заслужыла.

Яблоня є подля того во вшыткім друга, Ружані ся підчінять, што практично вызерать так, же за каждым разом у наслідую, іде в ей ступляях, кідь треба стоить, чекать ю, мож повісти, же скоро ся без нёй ани не гне.

Раз, єдного студеного рана, Мижё пригнав коровы ку Ондаві і было треба перейти на другый бік, на луку Під берегами, што ся находила ближе ку Юрковій Волі.

„Бррр, зимна як фрас!“ – Зануривши до воды праву ногу, блесково ю одтяг.

При помышлїню, же треба перейти через брід, го аж стрясло.

„Ох, што теперь?!“ – Обертали ся скоро колечка Мижёви в голві. Як робити, жебы не требало вкочіти до річки? Як лем сі полегшати, жебы ся дістати на другый бік?

Наконець го напало... поміг сі з малым фіглём. Знав, же на Ружаню ся може сполягнути, бо Ружаня за каждым разом застане перед бродом і буде чекати на Яблоню. Знав, же Ружаня ся дасть рада підплатити. Мижё выбрав з кешені фалаточок хліба, подав тоту доброту корові, потім ей штось пошептав до уха. Выскочівши на ню, перевісив ся напіперек найвузшой части хырбета – коло головы... а уж ся ніс. На другім боці рікы з нёй зоскочів і знову у підплатив хлібом. Каждє рано потім так робив, жадав маму о фалаток хліба, тайно го торгав на іщі меншы фалаткы і ховав до кешені. Ружаню закоротко выцвічів. Здобыв істоту, же она все на нёго почекаеть перед бродом, а Яблоня таксамо.

Малы пастухы і днесь, лем што минула четверта година, наще рано вышли на поле і розлетіли ся на вшыткы бокры глядати, наскоро зношати на єдно місце хоцьяке сухе рїджа, поламане конарївля, жебы могли заложыти огонь. Потім зробили мале огниско, наскладали до стрїшкы тоніцькы галузкы, підложыли сухов травов або папірём. Наконець дакотрый з них запалив копу швабликами, што приніс з дому. Огень занедовго весело праскав, зогрївав їх і давав велё можностей на бавліня. Перескаковали го, вшелїяк ся передили, хто є найшыковнїшый, найміцнїшый, найфрышнїшый і найліпшый. Одміна была велика. Тот з них, што був найвекшый герой, не мусив пять раз за собов наvertsати коровы, які заходили до поля з вівсом. Цїлый день огонь утримовали, ту і там сі опікали солонину, а в літі сі часто опікали зелены ябка, які были фурт по руці. Лем того, же даколи з них болів і брїх.

Днесь зашли до ліса а Мижё Марьчі конечні одповів:

„Што, што, мы лем ту были... В лісі грибы посмотрити!“ з

паліцёв шурував до мурянчаной копы смотривши, як вшыткы мурянкы вылізають деська з глубины.

Они перше хаотічно зачали побіговати горі-долов коло муряниска, потім ся роіли на поверьх веце і веце. Але то їм не старчіло... Порушаны і выпровокованы дрїбны жытелі мурянчаной копы, почали нарушытеля своїй терігорїі атакovati, лізти му по голых ногах і грызти го.

„Яв, яв!“ – ляпкав ся Мижё кады зарвав і смішно підскаковав як Яношік. А жебы довше не продовжовав свою ганьбу і не вказовав слабость, розбіг ся долов полём лем ся за ним скурило. А камарат Янко позад нёго.

„А што сьте назберали?“ – сміяли ся за нима дівчата.

„Ніч! Бо не ростуть!“ – закрїчали здалека хлопці і скурили ку Ондаві. Было коло десятой години дообїда. Час, коли треба гнати коровы домів на обідняйше доїня. Напоіли їх у воді, потім перевели через драгу, каждый до свого двора.

Три хыжы стояли в єднім дворі. Довгый двір ся тягав од сільской драгы до бережка. Од драгы перша стояла хыжа Олеярчіновых. За нёв, повыше, друга, де жив рыхтарь Янко Гавран зо своёв родинов, а іщі повыше третя хыжа была ёго брата Петра. Двоми брата зо своіма родинами на вітцївскім пляцу до часу нажывали сі добрі. Але так як велё іншых, біда ай їх загнала пробовати щастя в Америці. Там, за великов млаков, глядали наповніня своїй судьбы. З надїев ся выбрали до великого світа. З пожыченыма корунами на шыфу, жебы там заробити, принести заробіток до краю і так полегшати жылот собі і своїй родині.

Янко ся по рокох вернув, другый брат остав.

Велё раз ся Марьча выпрошовала свого няня, як было в Америці і чом є стрына Анця сама.

Стрык зо стрынов мали двоох хлопців – Янка і Петра. Петро умер як трирічний. Хто там знать на яку хвороту. Не было доктора поруці, перше го лічили як знали, вшелїяким зілём, радами баб, а помы ся выбрали з возом до шпытало аж до Бардеёва, было уж пізно.

Другый сын, Янко, тот мав хворе сердечко. Умер в найкрасшых роках свого жывота. Лем тридцять му минуло. На самім остатку був цілый наллятый водов. Нігда ся не оженив, хоць не був брыдкый. Може му хыбило кус серенчі, а може было на шкоду, же був барз тихый і несмілый. Але зато був міцный і робітный. Марьча памятала, як ходив вечур до них старати ся о конів. Сї нянє ся на нёго все могли обернути. Стрына оставла сама в деревяній хыжи, на синё побілений, з невеликыма облаками. Як знала і помы силы старчіли, сама газдовала. У стайни были дві коровы, а требало обробити і третю частку Гаврановых земель. Дві часткы обрабыв шовгор – свою і одкупену од своєї сестры Гані, што зістала в Америці, а з кіньми помагав ай шовгрыни, а Гавранівскы землі ся обрабляли доведна. Стрына была жена барз добра, проста і скромна. Жылот ся з нёв не пестив, але она кротко несла свій хрест. Хыжа ся выпорожнила, як поховала і другого сына. Остало в ній смутно і пусто.

Тогды Марьчин нянє вирішив, же ку стрыні прийде жыти найстарша дівка Ганя з мужем Митром і вісемрічным сыном Мижём. Жылот у Грабівчіку, де пристала за невісту, був тяжкый. На єднім невеликім газдівстві там жыли трёми братове і три невісты.

Стрына была рада. Хыжа ся знову наповнила бісїдов, жылотом. Та она як ся помине, кому вшытко остане? Ходем ю буде мати хто до смерти доховати!

Прияла родину свого шовгра як своїх властных. А Мижё – якый то веселый хлопчїк! Тілько радости з нёго мала! Фурт, як го збачіла, змякло ї сердце, потїшыло ся, аж підскочіло. Як кібы своїх двоох віділа замаленька. Што веце могла іщі жадати на стары колїна од жывота?

Марьча прибїгла на двір. Стрына сыпала зерно курам:

„На, моя, на, ціпу-ціпу, ціп, ціп...“

„Добрий день, стрыно! Мижё дома?“

„Вітай, Марьчо, дома є, ...а што му хочеш?“

„Ідеме ся купати на баню!“

„Подь до хыж, Марьчо, мам печены пироги зо сыром, покоштуеш.“

Стрына увийшла до переднёй хыжы, а Марьча за нёв.

„Стрыно, я ся так радую! – Днесь буде на Ондаві велё дітей! Вода вымыла такый великий баню, же можеме до нёго скакати з вільхы!“ – Похвалила ся Марьча. Свою стрыну мала барз рада і часто до нёй заходила. Ёй ласкавы голос, яким ю все вітала, ёй сердечна щірота, яков ю загортала, міле слово і похопліня про вшелякы дітиньскы вопросы і дрібны проблемы або болести, тото Марьчу наповнёвало міцным і особитым чутём ку стрыні. А стрына про ню фурт дашто добре порихтовала зісти. Найчастіше то быв припечены хліб, потертый ческом. Ой, але яка то была добота!

„Лем давайте з Мижём на себе великий позір!“

„Стрыно, не бійте ся, там не є аж така глубока вода... Мням, якы добры пироги...“ – облизала сі Марьча палці, як покоштувала уж третій пиріг.

„Та лем кідь ті смакують. Пекла єм і про тебе. То зато, же єсь днесь так шумні співала на загороді. Ёй, барз красні... Велику радість єсь мі зробила.“

„А знате што, стрыно? Там повыше, на Червенім бережку, ся добрі озывать, я там співам найрадше.“

„Знам, я тя віділа з двору... Возьмий сі веце, і зо собов, дітино, бо коло воды будете голодны.“ – нукала ю стрына.

„Дякую.“

„Ідеме ся купати?“ – Вышов Мижё зо заднёй хыжы. Волосы пелехаты, як кібы теперь встав.

„Гей, пришла єм по тебе, подь, бо Ганьча зо Зужёв уж пішли.“

„Мижку, подь і ты собі взяти пиріг!“ – Стрына ся обернула ку нёму з мисков.

„Я уж їв.“ – Але не дало му, натяг руку і єден з миски выхопив.

„Я там буду першый! Оле, ці ня доженеш.“ – А уж го не было. Мижё втікав ку Ондаві, што му силы старчіли, а Марьча за ним.

• • •

Просто од хыжы, лем збігнути долов двором, перейти драгу, а потім за хыжами, на другім боці драгы, може іщі сто метрів через фундушы – там текла Ондава. На єднім місці в середині рікы буря вымыла векшу яму. Місце было скрыте міджі великыма вільхами. Діти сі там нашли на купаня рай. Сходило ся там ціле село. Векшы і меншы, хлопці і дівчата.

Головне было, жебы банюрь був дость глубокий. А там, де був плиткый, требало руками выграбати і выносити каміня набік.

Лем што поприходжали діти ку воді, позошмарёвали зо себе лахы до травы. Дівчата ся купали в спідніх кабатиках, або охабили на собі шурчик, меншы хлопці ся купали голы.

Марьча вышла на вільху: „Позір, скачу!“ – Натягла руки допереду на рыбку, скочіла до середины банюра на голову.

„Цілого єсь ня обрыскала!“ – Мижё почекав покы ся вынорила, шкодорадостно і назад запхав голову під воду і поtrimав.

Марьча розмаховала руками, вода брыскала на вшыткы боки.

„На! Ту маш!“ – Не подаровала му, як ся выслободила. Шлюпла потім на нёго пруд воды отвореныма долоньями.

Мижё ся занурив під воду іщі раз, аж ку самому дну. Несподівано підтяг Марьчі обидві ногы. В моменті ся потопила, нахляпала ся воды а кус ёй тырвало покы ся знова зъявила над водов, міцно кашлаючи, хватавчі дых.

„Повім мамі, за тото заплаатиш!“ – бранила ся през слызы.

„Повідж. То зато, жебы-сь не мала жажду!“ – одплавав дале за своїма камаратами. Веце на ню не позерав.

„Беее!“ – вывалила на нёго язык вертаючи ся на берег, жебы могла выйти на вільховый скоканьскый мостик.

Радість з купаня притягла велё дітей.

Грявк, висканя, сміх ся ніс додалека. Было весело, день був спокійный. Але вода як міцный природный живел дала занедовго о собі знати...

• • •

Такой на другый день падало. Властні была порядна буря. Од рана прибивало хмар, пообіді ся нагорнула страшна чорнява од Бардеёва. Одразу ся зробило темно, а до сухой землі ся почали впивати рідкы кропяі доджу. Великы, тяжкы ся розмывали на тварях людей, на голых руках, а їх неприємный, мокрый дотык выкликовав на сердцю непокій. Каждый понагляв докінчіти начату роботу – ці то на полю, ці на дворі. А потім скоро втечі до хыж.

Додж міцнів, вдарив блеск. Перетяв златов кривулёв небо. Страшне гырмліня затрясло цілов долинов так, же выполошало вшыткы Верлишан. Спустила ся густа ллія. Аж бомбулі ставали на дразі. Лляло і лляло. В ухах шуцало, воздух ся охолоджовав, літня спека ся розмыла. Трєбало уж доджу, было барз сухо, але такой бурі ся бояв каждый.

„Мижю, што будеме днеська робити?“ – Марьчу омерзило смотрити фурт до облака.

„Пігы не можеме грати на дворі... Знаш што? Будеме грати фасолі! Хто веце награть.“ – Мижё приніс жменю фасолі і розділив на дві копкы. Сіли собі за стіл, єдну фасолі дали до середины. На своїм боці стола взяв Мижё фасолі з копкы, пообертав, сконтролёвав, ці буде добра, наставив і бринькнув скорченым палцём. Фасолі выстрілила і трафила другу фасолі серед стола.

„Мам! Іду дале!“ – Зрадовав ся, взяв обидві, приложыв до своёй копкы. Марьча поставила до середины другу зо своіх фасолі.

Мижёва мама під облаком шыла нову кошулю. Сиділа тихо, з усмівом позоровала, як ся діти бавлять. Пару раз ся визвала ід ним, але векшынов была згорблена над машынов. Днесь не був добрый день на роботу ани на дворі, ани на загороді. Пустила ся до шыты кошулі, што ёй уж давно мала скроєну. Она сама ся навчіла кроїти, іщі як молоде дівча, лем пару раз і вказала Ганя Запахова, сусідка. Потім ся вчіла на властных хыбах. І навчіла ся. Теперь, кідь треба, шыє про цілу родину. І ногавіці про мужа, і гуно про няня. Але найрадше вышивать. Оплічатка, фартушкы, лайбикы.

Дошла ї нитка. Выбрала порожню шпульку, навила на ню нову нитку, заложыла до машыны і облизала конець ниткы. Потім приджмурила очі і заділа до іглы. Але шыти не продовжовала: „Мижю, оле, подь гев, най на тя примірям!“

„Теперь не могу, мамо, теперь ся мі веде!“ – Мижё праві згортав фасолі на свою копку.

„Охаб, сыну, фасолі. Хочеш быти парадный? Гыбай приміряти!“

„Но та добрі... Але стара кошуля іщі добра, мі не треба нову.“ – З неохотов зышов зо стільця і поставив ся перед маму. З головов обернутов набік, не спущаючи очі з Марьчі, ці му припадком не возьме з ёго копкы фасолі.

„Стій рівно!“ – Мама приміряла, вшытко сиділо як треба і Мижё ся міг вернути назад ку столу.

„Мижю, покы ті мама дошыють кошулю, я уж буду мати на своїм боці вшыткы фасолі!“ – Радовала ся Марьча. Частіше теперь выгравала, а Мижя то переставало бавити.

„Посмоть, Марьчо, уж не падать! Ідеме посмотрити на воду, яка велика іде!“ – Не было коли, высочів споза стола, выбіг з хыжы, а Марьча за ним.

Ганя одорвала очі од шыты і закрічала:

„А жебы вас не напало піти близко ку воді!“ – Але де там! Обидвое уж давно были гет...

Марьча утіквала за Мижём долов двором, чорны варкочі ёй підскаковали, босы ногы высоко закоповали до сукні і махавчі руками крічала:

„Почекай ня!“ – Мижё ся ани не обернув, на кінцю двора нашыроко розтворив капуру і роззераючи ся вышов на драгу. Лем што го добігла, ціла задыхчана му вытыкала:

„Де ся так женеш? Посмотрь, ціла єм ся зболотила! Не можеш ня почекати?!“

Запераючі капуру, збачила выйти на драгу і камаратки од су-сїдів – Ганьчу і Терку Гасимовы і двох братів Гальковых – Юрка і Янка.

„Подьте з нами, ідеме посмотрити на Ондаву!“ – Мижє махнув руков на знак, жебы ішли за ним. Вшыткы ся пустили сме-ром, яким вказовав, перешли на другу страну сільской драгы, а потім долов шанцом, попід стромы аж ку місцю, де была де-ревяна лавка.

Лавка была обычайна, невелика – лем два грубшы дручкы коло себе положены, оперты о напотивны берегы річки Ондавы. Служыла лем на то, жебы через ню перешли селяне на другый бік, векшынов кідь переводжали коровы на паствиско За вершком, што было ближе ку Юрковій Волі. Берегы были зароснуты верьбами, крячінов і густыма вільхами. Не раз під нима хлопці їмали рыбы, жебы їх потім могли впечі на огню дагде на полю.

Але теперь річка вызерала страшно. Не тримала ся уж у сво-ім корыті, выливала ся з берегів. Темна, брудна вода ся вали-ла з гукотом і брала зо собов вшытко, што ся і поставило до драгы.

„Їй, яка коломутна вода іде!“ – Ганьча ся заставила два метры од берега.

„Там, смоть! Уж є скоро під самов лавочков, дораз ю возьме!“ – Янко шмарив каменик, але вода ани не жблюхла. Лем як мале зеренко, такой го лыгла.

„Не ходьме ближе, лем здалека ся призерайма!“ – Марьча смотрила на молочнокавеёвы волны, як ся перевалюють една через другу, як вода несе згоры вшеліякы меншы і векшы дерева, поламаны конарі, як їх обертають доокола — раз горі выношать, раз їх крыє глубоко під поверьх.

„Хто перейде через лавочку на другый бік?“ – Мижє сі застав нашыроко на самый край тай босов ногов пробує ці лавочка є дость міцна.

„Мижю, неслобідно, смоть яка велика вода іде!“ – Марьча го тьяга ззаду за рукав. „Дадуть ті мама!“

„Но, хто спробує?“ – Вызывають пышно камаратів.

Хлопці поспушчали головы і каждый смотрит до другого боку. Дівчата крічать една через другу: „Што єсь, Мижю, я не піду! Ани я! Ани я!“

„Я піду, увидите, же перейду!“

„Мижю, не ходь, не ходы!“ – Марьча натягує за ним руки, але він уж стоїть на лавочці і помалы, крок за кроком, пушчат ся на другый бік. Босы ногы опатерно кладе єдну перед другу, смотрит далеко перед себе. Деревы ся перегибають, лавочка ся колыше.

Уж є в середині. Вшыткы за ним зазирають зо страхом. За-німіли, переживають, а він іде дале. Уж лем кус треба перейти. Розбіг ся і... скочив...

„Но видите! Ту єм!“ – Махат їм з шапков з другого боку. Вшыткы собі выдыхли, але не надовго.

„Подь уж назад, подь, бо уж іде векша вода!“ – Крічат за ним. Ани ся їм барз не хоче радовати з геройства камарата. Терьп-нуть і чекають, лем жебы уж був назад.

Мижє сі знова здів шапку на голову, міцно ю притис зза-ду, ногавчата сі выгорнув іщі веце понад босы ногы і кладе першый крок на мокру лавку.

„Подь уж, подь! Бо піде вода поверьх лавкы!“ – Махат рука-ми на нєго Марьча. Потім ся їмат за голову, ціла несвоя нетер-пезливо позорує каждый єго рух, каждый крочай.

Малый герой ся помалы пушчат назад. Видно, же іде опатер-но, уж не є такой смільый. Истога, што на початку была така ска-лопевна, го уж опустила. Посмотрив наліво додалека на річку, яка ся згоры, од Бардєєва, гнала великов силов. В голові ся му закрутило, сердечко ся міцно розбігло... Страх над ним почав пановати.

Вода неперестанно гучить, волны ту і там уж переливають деревяны дручкы, а Мижє в духу банує, же ся пустив до такого

нерозуму. Єдна нога, друга... Лем ся не послизну-ти. Руку розтягує, перегинаять ся раз доліва, раз доправа. Рівно ся тримле, а як буде в середині, другу половину перебігне. Посмотрив на камаратів на другый берег, хоче здогадати, ці іщі велє му треба перейти, ці ла-вочка вытримле натиск воды.

„Позір!“ – Хтоська з берега закрічав.

В тім векша волна лавку перелляла. Підвалила тоніцкы ножкы і Мижє упав. Коломутны волны ся над ним заперли.

„Їй, Боже, Мижю!“ – Зьїкля Марьча. Остала як прикована, од головы аж по пяты, цілым єй тілом перешов блеск страху.

Вынурила ся голова, Мижє їмат дьх. Зо вшыткых сил три-мат ся над водов, але она робить з ним што хоче.

„Їй, їй! Мижю, Мижю!“ – Вискають діти.

Вода панує над малым хлопцєм. Несе го неконтролєвано. Несе, качать і качать, перевалює го. Раз є горі, раз долов. Раз видно голову, раз ся ку руку, раз хырбет.

Хлопці выстрашены повтікали домів. Лем Марьча біжыть коло воды по берегу: „Мижю, Мижю!“ – А обидві камараткы летяць за нєв. Што робити, як му помочи?

Корыто ся розшырює, вода го несе і несе. Утікають коло нєго поздовж берега. Не спушчають з нєго очі. Мижє пробує махати руками і дістати ся ку берегу. Зо вшыткых сил ся моцує, пробує тримати голову над водов. Одразу застав... Вода го занесла ку краю, під берег, з якого стырчало каміня. Поїмав ся великой скалы і тримать ся, тримать якнайміцніше, не пушчат...

„Мижю, Мижю, подь!“ – Подавать му Марьча руку. Вытяг ся дяк сам. Звалив ся на берег і тяжко-претяжко дыхат. Не го-ден выповісти слова.

Марьча ся расплакала. Цїлує го:

„Видиш, я ті повідала, же не ходь. Што будеме теперь роби-ти? Што повіме дома?“

„Мав єсь серенчу, же єсь ся не затопив!“ – Ганьча го гласкала по чорнім волосю.

„Што як бы тя скрутило там, під тамты липы, де вода глубо-ка? Цїлый ся трясеш. Подь, підеме ту, до лозин, най ті выкручу лахы!“ – Помогла му встати Марьча. Затягла го до лозин. Там го позоблікала догола. Вшытко – ногавіці, кошулку і шапку, повыкручала, а покы на нєго вшытко назад облекла, стояв з руками перекриженыма, стиснутыма під плечами і мовчкы чекав. Лем гамбочкы зосиніты ся му трясли, зубы дыркотали, ледво потрафляли єден на другый, вода з мокрого волося цяп-кала на груди а тіло ся слабо потрясало.

Потім го поїмала за руку і зо страхом ся побрала домів.

Ганя внесла до хьж за наруча дрыв. Зошмарила го коло шпартета і приложила. Доварєвала акурат левеш, уж лем за-пракити.

„Мамо!“

Обернула ся до дверей, заламала руками:

„Боже, што ся стало!“

На порогу стояли обидвое — Мижє і Марьча. Мижє цілый перемокнутый, волоскы позліпляны над челом, в очах невыповіджений страх.

„Мижє бы ся був затопив!“ – Росплакала ся Марьча.

„Што сьте поробили! Де сьте были?“ – Звідує ся Ганя трясучім голосом.

„Вода го несла... А потім ся поїмав каміня і вышов...“

„Боже, сыну, дітино моя...“ – материнське сердце втікать великим цвалом, слызы падають як горохы. Пригортат го ку собі, стискать міцно і цїлує на мокры волоскы. Гласкат го по голові.

„Цїлый єсь мокрый! Гыбай гев, дай вшытко долов зо себе, ту ся будеш грїти!“ – Помагать му зняти кошулу і выкладат го на пец.

„Дяковати Богу, же єсь ту! Што мы бы робили, як бы ты не было?“ Ганя плаче і плаче.

Мижєви аж теперь полегало. І він плаче. Уж є дома, уж є при мамі.

ИССЛЕДОВАНИЯ РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА ИЗ ПОГЛЯДА ВОСПРИИМАТЕЛЬНОЙ ДИАЛЕКТОЛОГИИ (2)

(Закінчіня в тім числі.)

4.4. Draw-a-map задачі: Репрезентативні лінгвістичні ареали у созннні бесіднику

На основі уже проведених картографічних изглядовань у полі восприимательної діалектології з помочов когнитивних діалектних карт (Niedzielski & Preston 2000; Purschke 2010; Anders 2010) выбрала ся мапа з масштабом 1:1.000.000. На мапі позначені административні і політичні границі на Закарпатській області. Доповнительно дакотрі рігорода і топографічні признакы помагают орьентації на карті.

Замітно широка картографія часто обсягала регіон довокола города Рахів, який скоро каждый інформант класифіковав Гуцулцинов. З єдного бока, таке картованя широкого розміра мож объяснить по етнографічним категоріям, але так само топографічні стимулы можут быти рішающим елементом у выборі широкого обйома картографії. У Рахівськым районі горы домінуют восприниманя лінгвістичного ареала.

Соціодемографічні параметры комплексно, не все явно, выповнені на тип и качество выповненої топографічної карты. Образно выбрали сьме дві разні карты, які хочеме проаналізувати удносно параметру пола, віка тай освіты. Рис. 6. показує селективне картованя¹ хлопа молодой гєнерациі без сконченой высшой освіты. Для зрівненя выбрав ся іще приклад картованя жоны молодой гєнерациі з сконченой высшой освіты (рис. 7). Разниці особенно выявляють ся в обьомі тай числі обозначеных лінгвістичных ареалу, ментальных концепту. Одно можливе обьясненя касає ся комунікативного радіуса людей, котрі не завершили высшу освіту. Переважне число інформанту дало знати, що они обозначили на карті лиш регіоны, де они лично уже были и мали змогу вчути типову бесіду живущих там Русину. На основі личного опыта з розличными варієтетами и людьми они обозначали ареалы, де, подля їхнього розуміня, люди єднако ци схожо говорят. Інформанты без высшой освіты зазвычай рідко выходят из своего локального сільського окруженя. Из-за ученя ім не треба йти у май великі города як Ужгород ци Мукачево, де они могли бы мати можность

Рис. 6: Когнитивна карта хлопа молодой гєнерациі без сконченой высшой освіты

контактовати з русинськоговорящими людьми разных регіону. Так прочутований розділ говора веде до розвою широко диференцированных репрезентаций лінгвістичных ареалу в уявлені каждого челядника. Завто особенно освіта має великий вплив на обьом ідентификованых лінгвістичных регіону, як рисунки 6 и 7 образно выявляють.

Для май глубокого аналіза выявленых разниц удносно соціодемографічных параметру комбинація традиційных методу з новыми інструментами восприимательной діалектології указала ся добрым способом изглядованя. У традиційнуй діалектології чоловікы старшой гєнерациі, які сут гет повязані з сільсков сферов комунікації и не скончили высшу освіту, осматривали ся як ідеальні діалектні бесідники (так называемы *NORM speakers* по розуміні Chambers & Trudgill 2004) и завто їх часто тримают за основный предмет діалектологічных изглядовань.

В даных изглядованях не возраст показав ся рішительным признаком русинського говора, а уровень освіты. Мимо того, так само было замітно, що люди старшой гєнерациі могли компензувати свої дефіциты знаня через опыт: у май молодых хлопу таке явище не замітно (див. рис 7). Гіпотеза так само ся пудтвердила при порувнані двох хлопу молодой гєнерациі з высшой тай з несконченой освітой. Інформант з высшой освітой на карті обозначив два разы только когнитивных лінгвістичных ареалу, як інформант без сконченой освіты.

Больш як половина всіх участнику изглядованя змогли єднако обозначити чотырі когнитивно репрезентовані лінгвістичні ареалы. Дальші три ареалы 30 проценту вызвіданых ідентифіковало єднако. Каждый участник обозначив свой рудный Хустський ареал автономным лінгвістичным (мікро-)ареалом.

Попри рудного Хустського ареала всі участнику высвітлили ареал коло города Мукачево як специфічний русинський говор. Далє участнику обозначили регіон вокруг Рахова як такий, який на основі етнографічных знань простых бесіднику удрізняє ся особливим говором уд других ареалу. 90 проценту пробанду сесь ареал описує матицьов Гуцулу. Далє слідуєт два ідентификовані ареалы: по перше, лінгвістичный ареал «Ужгород» и, по друге, по-

Рис. 7: Когнитивна карта жоны молодой гєнерациі з высшой освітой

гранична зона довкола города Берегово. Бульш як половина участнику думає, що окружающий ареал города Міжгір'я має свуй особий русинський говор. Пуд кінець треба іще назвати ареали «Усть Чорна» и «Дубриничі», які также тримают за окремішні діалектні зони русинського говора.

4.5. Прототипы высвітлених лінгвістичних ареалу

На основі ідентифікацій и коментару могли сьме іслідити різні восприиманя и настройки напротив визначених русинських діалекту. Далє будут ся наводити лиш переважні асоціації. Так, попри назви «Хустський діалект» для рудного говора, возникли, приміром, назви «народна мова», «чиста русинська мова» ци, наоборот, «мішана мова». Перші іменованя визначають позитивну ідентифікацію з личним варієтетом. Пробанды ограничали сесь перший лінгвістичний ареал русинського языка в бульшинстві по параметрам внутренних качеств людей, котрі ся описуют «домашньими». Результаты частично совпадают з результатами профіля поларітету. Люди описовали ся довірчивыми, що ся може приєднати до схожих категорій у составленум профілі. Также они описуют ся бульш «домашньими». Традиційні робочі секторы (приміром, рыбарь, тракторіст) домінуют у мужськуй сфері, бульшость жун робит у комунікативнум секторі (приміром, продавщиця, офіціантка). До сих позитивних характеристик приєднали ся и негативні качества так говорящих людей. Не рідко з таким говором так само асоціовали «хытрых людей». Всім участникам изгядованя здавало ся тяжко удокремити діалектні ареалы на основі конкретних лінгвістичних признаку. Однозначно дакотрі пробанды могли назвати хоснованя гласного «у» намісто українського «и» у вторично закрытум слозі, що совпадає з изгядованями традиційної діалектології (Панькевич 1938: 49).

Однако, русинськоговорящі не до каждого говора удносят ся так позитивно. Приміром, ареал «Мукачево» переважно вязали з «высокомірными», «гордыми» тай «хваливыми» бесідниками. У сьому случаї зрівненя з лінгвістичными признаками оказало ся дуже інтересным: много інформанту намікало, що в типичнум «Мукачевськум говорі» є доста русизму. Лексема «лем», котра тоже сильно замітна для посторонних людей, часто ся высвітляла типичным елементом локального русинського діалекта. Один пробанд на такуй основі даже назвав сесь ареал «Лемковинов», що из бока нелінгвіста понятно, але термінологічно не вірно. Якщо поставити восприиманя Мукачевського говора рядом з рудным Хустськым говором, то рудный діалект восприимает ся, як то не чудно, на много ліпше.

Явно екзистуюча у ментальнуй репрезентації етнографічна група Гуцулу (Соупе 2014) часто ся обозначала настоящим, коріннов ґрупов Русину, що из научної перспектivy сомнівно. Їхный язык восприимает ся як самый архаичный русинський варіант на Закарпатті. Представы за сесю ґрупу переважно позитивні. Бесіднику гуцульської ґруппы описуют веселыми, позитивными и добрыми людьми. Гуцульський діалект восприимает ся бульш склонным до українського языка, що дакотрі інформанты пытали ся объяснить через близькость до Івано-Франківської області. Така класіфікація стоїт у контрасті з дакотрыми думками, що Гуцулы сут корінным прототипичным русинськым народом. Попри названих атрибуту Гуцулы подля дальших представ сут «скромні», «прості» тай «дружні» люди. Они подля представ пробанду не мають высшу освіту и живут переважно в сільськум окружені.

По многих публікаціях Ужгород ся описує як центр Русину Закарпаття (Stegherr 2003). Ісе наукове знатя не цалком совпадає з представов вызвіданих бесіднику русинського языка. Асоціації з Ужгородськым говором в цілум позитивні. Люди характеризовали ся «освіченими», «багатými»

тай «гордыми». Одна інформантка прямо навела порувнаня з свойым рудным Хустськым говором: Она восприимает свуй русинський говор гет инакше. По нуй, и по многих других думках, Ужгородський говор доста похожий на український язык. Нерідко іще додавав ся атрибут «престижный» в контексті описаня сього варієтета.

5. Заключення

У проведенум изгядовані поставили сьме собі за ціл высвітлити різні репрезентації, конструкції, асоціації тай інтерпретації простых русинськоговорящих людей, нелінгвісту, удносно свого личного русинського говора и так само других удрізненых русинських діалекту. В аналізі ся уважали різні соціолінгвістичні параметры, як пол, вік и уровень освіти. Для состояня и конструкції личной лінгвістичної ідентичності квалітативно іслідило ся значеня локального говора, так называного вернакуляра. Негативне восприиманя русинського языка ясно ся проявляє в порувнані з стандардизованым надверховным українськым языком. Поступно продвжає ся процес поукраїненя у разных сферах, приміром у медіях ци у школах. Сесе пудкріплює розвиток негативных емоцій тай думок напротив рудного языка. Український язык восприимает ся май престижным, вун ся тримле за язык інтелігентных, освічених людей. Але такий воспринятый низький престиж не обовязково мусит отражати низький уровень ідентифікації з русинськым языком. У конструкції лінгвістичної ідентичності афективно-емоційный фактор тоже играє важну роль. Не позераючи на возможну стіґматизацію, русинський язык далє ся хоснує у многих розличных сферах комунікації. Вун ся не ограничує лиш на домашный контекст. Люди точно осознают окремішность русинського языка и так, подля комунікативного контекста, сітуації и бесідника выявляють різні лінгвістичні ідентичності. Они розвивають різні ментальні репрезентації и конструуют множествені языкові самовосприянтя. Описованя русинських варієтету всі участники изгядованя проводили з помочов зближеня до и удаленя уд стандардизованого державного языка. Інформанты не могли дати автономный опис русинського языка. Позіціонованя личной ідентичності проводило ся все межы сими опціями, оно ся николи не являло чисто русинськым. Аналізы показали, що Русины, відімо, звикнуті жити межє разными державами, їхня історія то пудтвержує. Русинський народ вічно мусив пудстройовати ся пуд різні власті та їхні законы, цінності и не в посліднум – їхні языки. З часом Русины ся адаптовали до постоянно міняющихся ся обстоятельств, що довело до гібридных и подвижных конструкцій ідентичності. Така высокая готовность адаптації у розличных контекстах може ускорити процес перехода до державного языка.

Изгядованя показало, що русинський язык помалы переходит лиш у приватну комунікативну сферу домашньої среды. Всьо равнo, много люди до днесь осознають окремішний статус русинського языка и русинської ідентичності в Україні (зр. Halemba 2015). У дальших изгядованях и будущих студіях будеме анализувати восприиманя русинських говору у всіх державах, де є русинське населеня, абы порувнити розвуй русинської бесіды в разных державах.

(Публікуєме в ориґіналі – підкарпатськым діалекті русинського языка.)

ПОЗНАЧКЫ

1 Різні способы картованя обсуждают ся в Anders (2010: 197).

ЛІТЕРАТУРА

ANDERS, C. (2010). Die wahrnehmungsdialektologische Rekodierung von laienlinguistischem Alltagswissen. In: ANDERS, C., HUNDT, M. & LASCH, A. (eds.), *Perceptual*

- Dialectology: Neue Wege der Dialektologie* (Linguistik – Impulse & Tendenzen 38), Berlin: De Gruyter, 67–88.
- CHAMBERS, J., TRUDGILL, P. (2004). *Dialectology* (Cambridge textbooks in linguistics), Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- COYNE, E. V. (2014). *Coming Down From the Mountain: Dialect Contact and Convergence in Contemporary Hutsulshchyna*. Berkeley: University of California Dissertation.
- DAVIES, W. (2010). Die Rolle (laien-)linguistischer Mythen bei der Reproduktion (sozio-) linguistischer Normen. In: ANDERS, C., HUNDT, M., LASCH, A. (eds.), *Perceptual Dialectology: Neue Wege der Dialektologie* (Linguistik – Impulse & Tendenzen 38), Berlin: De Gruyter, 385–408.
- GEROVSKIJ, G. (1934). *Jazyk Podkarpatské Rusi*. In: DĚDINA, V., HUJER, O. (eds.), *Československá vlastivěda: Svazek třetí – Jazyk*, Praha: Janda, 460–517.
- HALEMBIA, A. (2015). Not Looking through a National Lens? Rusyn-Transcarpathian as an Anational Self-Identification in Contemporary Ukraine. In: KLEINMANN, Y., RABUS, A. (eds.), *Aleksander Brückner revisited: Debatten um Polen und Polentum in Geschichte und Gegenwart* (Polen: Kultur, Geschichte, Gesellschaft / Poland: culture, history, society 1), Göttingen: Wallstein, 197–220.
- IANNACCARO, G., DELLAQUILA (2001). Mapping languages from inside: notes on perceptual dialectology. In: *Social & Cultural Geography* 2(3), 265–280.
- KRESIĆ, M. (2006). *Sprache, Sprechen und Identität: Studien zur sprachlich-medialen Konstruktion des Selbst*. München: Ludicum.
- KRUG, M. G., SCHLÜTER, J. (eds.) (2013). *Research methods in language variation and change*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- MONTGOMERY, C., STOECKLE, P. (2013). Geographic information systems and perceptual dialectology: a method for processing draw-a-map data. In: *Journal of Linguistic Geography* 1(1), 52–85.
- NIEDZIELSKI, N. A., PRESTON, D. R. (2000). *Folk linguistics* (Trends in linguistics. Studies and monographs 122). Berlin: De Gruyter.
- ПАНЬКЕВИЧ, І. (1938). *Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей*. Praha.
- PRESTON, D. R. (1999). *Handbook of perceptual dialectology*. Amsterdam: Benjamins.
- PRESTON, D. R. (2010a). Language, people, salience, space: Perceptual Dialectology and language regard. In: *Dialectologia* 5, 87–131.
- PRESTON, D. R. (2010b). Language, space and the folk. In: AUER, P., SCHMIDT, J., UNGEHEUER, G., WIEGAND, H. E. (eds.), *Language and Space: Theories and Methods: An International Handbook of Linguistic Variation* (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 30.1), Berlin: De Gruyter, 179–201.
- PRESTON, D. R. (2010c). Perceptual Dialectology in the 21st Century. In: ANDERS, C., HUNDT, M., LASCH, A. (eds.), *Perceptual Dialectology: Neue Wege der Dialektologie* (Linguistik – Impulse & Tendenzen 38), Berlin: De Gruyter, 1–29.
- PRESTON, D. R. (2010d). Variation in Language Regard. In: GILLES, P., MATTHEIER, K. (eds.), *Variatio delectat: Empirische Evidenzen und theoretische Passungen sprachlicher Variation* (VarioLingua 37), Frankfurt am Main: Lang, 7–29.
- PURSCHE, C. (2010). Imitation und Hörerurteil – Kognitive Dialekt-Prototypen am Beispiel des Hessischen. In: ANDERS, C., HUNDT, M., LASCH, A. (eds.), *Perceptual Dialectology: Neue Wege der Dialektologie* (Linguistik – Impulse & Tendenzen 38), Berlin: De Gruyter, 151–178.
- SCHIMON, A., RABUS, A. (2016). Wahrnehmungsdialektologische Untersuchungen zum Russinischen in Zakarpattja am Beispiel der Region Chust. In: *Zeitschrift für Slawistik*. В печати.
- STEGHERR, M. (2003). *Das Russinische: Kulturhistorische und soziolinguistische Aspekte* (Slavistische Beiträge 417). München: Sagner.
- WALDE, M. (2010). Wie man seine Sprache hassen lernt: Überlegungen zum deutsch-sorbischen Konfliktverhältnis in Schule, Kirche und Medien. In: VOGT, M. T., SOKOL, J., BINGEN, D. (eds.), *Minderheiten als Mehrwert* (Schriften des Collegium Pontes 6), Frankfurt am Main: Lang, 381–418.
- WERLEN, E. (1998). *Sprache, Kommunikationskultur und Mentalität: Zur sozio- und kontaktlinguistischen Theoriebildung und Methodologie* (Reihe Germanistische Linguistik 194). Tübingen: Niemeyer.
- ZOLLNA, I. (2009). Regionalsprachen zwischen Identität und Alterität. In: KLAEGER, S., THÖRLE, B., BIERBACH, C. (eds.), *Sprache(n), Identität, Gesellschaft: Eine Festschrift für Christine Bierbach* (Romanische Sprachen und ihre Didaktik Bd. 24), Stuttgart: Ibidem-Verlag, 3–18.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД. – Мгр. Михала ГОЛУБКОВА – доц. ПгДр. Ана ПЛІШКОВА, ПгД.,
Пряшівська універсіта у Пряшові – Інститут русинського язика і культури / **K. Koporova – M. Holubkova –
A. Plishkova**, University of Preshov – Institute of Rusyn Language and Culture

РУСИНЬСКО-РОСІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЕКВІВАЛЕНТИ ІЗ ЗВІРЯЧИМ КОМПОНЕНТОМ / RUSYN-RUSSIAN IDIOMATIC EQUIVALENTS WITH THE CLAMPING COMPONENT (1)

Авторское резюме / Abstract

В сообщении анализируем избранные русинские фразеологические единицы с компонентом – животным. Мы объясняем семантическое значение отдельных фразеологических единиц, которые сравниваем с их русскими фразеологическими эквивалентами. Цель работы – показать меру сходств и отличий во фразеологии двух славянских языков – русского и русинского, что касается не только фразеологизмов с одинаковым или приблизительно одинаковым значением и использованием, но мы также подчеркиваем сходства и отличия в символике русинских и русских фразеологизмов, или же символике животных, которые являются компонентами отдельных фразеологических единиц. В связи с изучением поставленной проблемы материальной основой для анализа послужили русинские и русские фразеологические словари (Вархол, Ивченко 1990; Поп 2011; Мокиенко и др 2005). / In this work we analyze selected Rusyn phraseological idioms connected with animals. We offer the semantic meaning of the idioms and then compare that with Russian equivalents. The goal of the work is to show similarities and differences in the phraseology of the two Slavic languages, Russian and Rusyn, and not only in terms of equal, or nearly equal, meaning and usage, but also to show similarities and differences in the symbolism of Rusyn and Russian idioms – specifically the symbolism linked with animals which figure in these idioms. We derived material for this work from Rusyn and Russian phraseological dictionaries by N. Varchol and A. Ivčenko; D. Pop; and V. M. Mokijenko.

Докладне знання фразеології конкретного язика і ей спонтанне вживання в пригоднім контексті указує на високу культуру чоловіка, а з дидактичного погляду на найвищий ступінь компетенцій в данім языку. Кідь позераємо на фраземи з погляду культуры даного народа і ёго языка, такы формы языкового прояву суть збогачінём каждого языка і свідчать о высокій духовній культурі народа. Фраземи в собі поміщують віками нагромаджену і фіксовану народну мудрость, скушеность предків, котра ся передає як еден з найціннішых кленотів культуры народа. В рамках ревіталізачного процесу карпатських Русинів і їх материнського языка в посткомуністичных

державох підвишений інтерес лінгвістів о сучасній русинський язык дає простор на бадання ай такой дісціпліны, як е фразеологія.

Русинська фразеологія є своїм походжінём доста змішана, бо в ній находиме велику міру языкової інтерференції, но в обцім має цілославянську основу. Підвишений інтерес о проблематику русинської фразеології приносить конкретны выслідки. В остатніх роках выходять роботы фразеографічного характеру, головно в Закарпатській області України. Найобшырнішым што до цісла фразеологізмів є недавно выданыи словник Ю. Чорія – *Фразеологізми русинського языка*. Проблематику фразеологізмів ся занимають і Д. Поп,

якого словник сьме у великій мірі хосновали при гляданю російських фразеологічних еквівалентів.

В рамках Словакії на тоту проблематику обертали позорность такы діалектологи як З. Гануделёва і М. Чіжмарова. У своїх научных роботах, внаслідком котрых была книжна публікація, проблематику фразеологізмів спрацювали авторы А. Івченко і Н. Вархол. Їх публікація ся стала ключовым матеріалом при нашій аналізованю русинських фразеологічних одиниць. Можеме конштатовати, же в сучасности ся лінгвісты на території Словакії проблематиків русинської фразеології барз не займають. Підпора вживаня языка є звязана з активним розвитком языка, з потребов приготовлїня основної лінгвістичної літературы, частёв котрой бы мав быти і русинський фразеологічний словник. Тот є барз важный про школярів, учительів, журналістів і вшыткых, котры активно з языком роблять, жебы собі росыстрили свою словну засобу. Якраз то было імпульзом про написаня нашой штудії, котра бы могла мотивувати далшых ученых к баданю русинської фразеології в шыршім контексті.

Звірята во фразеології

Поменованя звірят, як є знаме з общіх інформацій о славянських языках, належать ід тзв. общославянській засобі слов, што значить, же їх названя є у вшыткых славянських языках єднаке, або лем в мінімально змінений подобі, респ. ту фунгує міджіякова омонімія (порівнянь російське **собака** і русинське **собака** – в значіню *сука* – женьський протипол пса). То саме платить ай про сімболіку окремых звірят, котра є тіпична про вшыткы славянскы народы. Про наше баданя сьме выбрали русинскы фразеологізми з компонентом домашніх звірят, котры ся у Русинів на дворі традично находили довгыма сторожами, а поедны суть інтегралнов частёв невеликого домашнього господарства до днешніх днів – **курка** (і ей мужський протипол **когут**) і **коза** (і ей мужський протипол – **цап**), но а господарство вартує **пес**. Замірюємо ся на аналізу русинських фразеологізмів, в котрых фігурує дактре з уведжених звірят і їх наслідне порівняня з фразеологізмами вживаняма в російскім языку. Матеріалом на ексцерпцію русинських фразеологічних одиниць нам суть два русинскы фразеологічны словники: Вархол, Н. – Івченко, А. (1990): *Фразеологічний словник лемківських говірок східної Словаччини* і словник Поп, Д. (2011): *Русинсько-українсько-руський и русско-русинско-украинский фразеологические словари*.

Русинскы фразеологізми в штудії уводиме в русинскім літературнім языку. В лабках є уведжена форма, в якій сьме го выексцерповали із словника, жрідло і сторінка, на котрій ся находить. Выходиме з двох русинських фразеологічних словників, які в лабках записуємо формов призви́ска. Суть то: *Фразеологічний словник лемківських говірок східної Словаччини* записований призви́ском авторкы ‚Вархол‘ і *Русинсько-українсько-руський и русско-русинско-украинский фразеологические словари* записований призви́ском автора ‚Поп‘. Кідь є діалектна форма фразеологізма, котрый є записаний у словнику, згодна з літературным языком, тогды в лабках діалектну форму фразеологізму не уводиме, але записуємо лем жрідло і сторінку. В часті *Компарація русинсько-російських фразеологічних еквівалентів і міра їх згоды* спробуємо на основі єдного выбраного зооніма – **пес** визначіти міру згоды русинсько-російських фразеологічних еквівалентів.

Зоонімы „курка“, „курочка“ і „когут“ во фразеології Сімболіка куркы і когута

Курку сі чоловік доместіфіковав веце як пять тисяч років перед нашов еров. Куркы спочатку жыли ведно з людьми з чисто културных і релігійных причін. Тримали ся про піря, на обрядны діла. В домашніх условіях мали куркы од давных часів велике значіня, о чім свідчіть много наших традицій. Жыли

ведно з людьми в обыстю, в зимі їх звыкли тримати і в сінёх. Квочка зась мала своє місце в хыжи під постілів.

Їдло мало визначне місце в первістных култовых практиках. Мнясо з куркы і яйця, попри другых стравах, были ритуальныма їдлами Славян. Яйця мали магічне значіня, были сімболом нового жывота і плодности. Не могли хыбити на столі при визначных сітуаціях в жывоті і найвекшых святах в році. Яйце є доднесь нерозділнов частёв великоднього кошарика, де сімболізує дар нового жывота. Подобне значіня має і курка.

Курячі їдла не могли хыбити на русинських свадьбах, нераз курку діставала невіста і до дару. Вірило ся, же курка забезпечить плодность молодых. Іщі доднесь ся поливка на свадьбі звыкне варити із домашніх курок. В многих роботах присвячених російскому народному свадьбяному обряду ся курка звязує із свадьбов, з плодностёв, з женьськыма поглавныма органами і непорочностёв невісты. В дакотрых частях Росії, кідь вышла невіста із церкви, дакто із домашніх розбив яйце і желав невісті много дїтей (Антонякова 2011: 31).

Таксамо куряча поливка ся находить і міджі трёма стравами, які має принести будучій кумі нанашка дїтвака позад того, як буде призвана за куму.

Но курка не была лем сімболом нового жывота. Мала і негатівне значіня. Кідь курка в ночі закоткодакала, было то недобрым знаком – бо „дакто в обыстю вмре“ (Bural' et al. 2002: 54).

Люде часто відяць курку як нечїсту і мало інтелігентну. З тым суть повязаны і фразеологічны єдиніці.

Когут був подобно як курка сімболом плодности. Окрем того ся му в традиційнім віджіню приписовала охранныя функція і способность віщити. Таксамо був сімболом боєвности. Спів когута оголошовав зачаток дня і мав одганяти недобры силы. Справованя або фарба когута служыли на прогнозованя хвілі: кідь вылетів на пліт, мала быти шумна хвіля; кідь грїб на гною або много співав, віщїло то, же буде падати дожд.

Червенький когут був іщі в передхрістіянських часах сімболом божества огня і сонця. Нелем стары славянскы народы своїм божествам (Перунови або Сварогови) жертвовали червєных когутів.

Когуты співають все в єднакім часі. В російскім народнім вірованю мав спів когутів магічну силу. Кідь ся россвивало і когут заспівав уж третій раз, то значїло, же нечїста сила уж людём не могла пошкодити (Мокиєнко і др. 2005: 531).

Фразеологізми з компонентом „курка“, „курочка“ і „когут“

В російській і русинській фразеології є образ куркы звязаний з нерозумностёв ці глупостёв. В русинській фразеології ся тотя характеристика куркы одобразила у фразеологізмах: *розуміти ся як курка до пива / розуміти ша як курка до пива*; (Вархол, Івченко 1990: с. 76) в значіню „абсолютно ся чомусь не розуміти“ і *курачий мозог / курячий модзьок* (Вархол, Івченко 1990: 85), котрый означує „нерозумного, глупого чоловіка“. В словнику находиме і синтаксічний варіант вышче уведженої фраземи *мозог із куркы / модзьок із куркы* (Вархол, Івченко 1990: 85) з єднакым значінем. Подобне значіня має і усталене порівняня (приподобліня) *розум як у куркы / розум як у куркы* (Вархол, Івченко 1990: 115) – „дуже глупый“. Курка як створіня неспособне роздумувати выступлять і у фразеологізмі *курка думала, тай здохла / куриця думала та й издохла* (Поп 2011: 45). Тот фразеологізм має в русинскім языку іщі варіант з компонентом „пес“ – *пес думав, тай здох*. Російськым еквівалентом є му фразеологізм *курица думала и в суп попала*.

Російський фразеологізм *курам на смех* („о дачім смішнім, абсурднім“) ся в етімологічнім словнику (Мокиєнко і др. 2005: 366) тлумачить як выражіня російського походжіня, котре значить,

же: „іщі ай куркам з їх ,курячіма мозгами“, котры ся не знають сміяти, буде смішно з той дурноты і незмыслености“. В русиньскім словнику находиме тот самый фразеологізм *куркам на сміх / курьом на сміх* (Поп 2011: 45). В тім припадї мож бы повісти, же до русиньского языка був перевзятий із языка російського.

Коткодаканя курок ся часто порівнує із голоснов бісідов або із звадов і глуком, котрый при ній vznikать. Прикладом того суть фразеологізми *коткодаче як курка; котра курка много коткодаче, тотя ся мало несе / котра куриця много коткодаче, тотя ся мало несе* (Поп 2011: 50); *няй ся куркы журять, а не люде / най ся кури журять, а не люди* (Поп 2011: 45). В російській фразеології суть на тім метафорично-метонімічнім переносіні основаны паремії: *Не слушай, где куры кудахнут, а слушай, где Богу молятся; Скажешь курице, а она всей улице; Курица гогочет, а петух молчит* (Антонякова 2011: 101).

Уж споминана традиція (або скоріше мож повісти вірованя) в рихтованю курячих ідел на свадьбу ся стала мотивом появляня фразеологічної єдиніці *кому свадьба, а куриці смерть / кому свадьба, а курици смирть* (Поп 2011: 42).

Фразеологізм *як змокнута курка* (Вархол, Івченко 1990: 76), котрый означає змученого, депрیمованого чоловіка, ся находить в многих языках (пор. слов. *byť [sedieť, stát, chodit] ako zmoknutá sliepka/kura*, чесь. *být [sedět, stát, chodit] jako zmoklá slepice*, рос. *мокрая курица*). Прямє значіня фразеологізма є ясне – курка, котра змокне, вызерать убого і бідно. Порівняня подобности такого образу мокрой куркы з вызором або способностями чоловіка робить выражіня експресивным. В русиньскім фразеологічнім словнику находиме іщі єдно, подобне выражіня – *як змокнуте курятко* (Вархол, Івченко 1990: 76), што бы ся нам могло на першый погляд явити як демінутивний варіант высше уведженого фразеологізма. Фразеологізм *як змокнуте курятко* має але другє значіня: „дуже пняый“, што є знаком рідкого яву – полісемії фразеологізма.

Усталєне порівняня *писати як курка з лабков* (Вархол, Івченко 1990: 76), рос. *писать как курица лапой*, є кальков з лат. *gallina scripsit*, што дословно значить „курка написала“ із комедії Плавта. Порівняня є знаме і в других славянських языках, наприклад укр. *написав, мов курка лапою* (Мокиєнко и др. 2005: 367).

Чоловік, котрый не є голоден, порівнує ся з млинарёвов курков. В російскім языку є тото саме порівняня: *голодный как курица мельника*. Тото усталєне порівняня, котрє має іронічний одтінок, находиме в двох словниках: *голодный як млинарська курка / голодный як млинарська курка* (Вархол, Івченко 1990: 76) і *голоден, як мелникова курка / голоден, ги мелникова курка* (Поп 2011: 17). Ту нам вистає вопрос, котра з тых двох форм бы мала быти штандардизована. Обидві форми суть усталєны і вживають ся в залежности од регіону. В Русиньскій лексичі (Ябур і др. 2007) находиме кодификованы обидві лексеми – „млинарь“ і „мелник“. То значить, же штандардизованыма бы, подля нас, мали быти обидві форми фразеологізма: *голодный як млинарська/мелникова курка*.

Курка по западі сонця слабо видить і стає ся безраднов, зато чоловіка, котрый недобрї видить, в Росії порівнують з курков – *слепая курица*. У Русинів чоловікови, котрому ся пощастило і дашто несподівано здобыв або нашов, ся говорить, же *ся му трафило як сліпий куриці зерно* або *нашов як сліпа курка зерно / трафитися як сліпі куриці зерно, найти як сліпа курка зерно* (Вархол, Івченко 1990: 76).

О курках є знаме, же скоро ходять спати, а тото перешло і до фразеології: *лігати спати із курками / лігати спати із курками* (Вархол, Івченко 1990: 76). Когуты суть зась тіпичны тым, же уже скоро рано встають і будять людєй: *спати лігай із курками, а вставай з когутом / спати лігай із курьми, а вставай з когутом* (Поп 2011: 47). В словнику Д. Попа є так фразеологізм *лігати спати із курками* частёв паремії: *спати лігай із курками, а вставай з когутом*.

Боєвность, характерістична про когутів ся од-

разила во фразеологізмах *стятися ся як когуты / стятися са як когуты* (Вархол, Івченко 1990: 67) і *як два когуты на єднім дворі / як два когуты на єднім дворі* (Вархол, Івченко 1990: 67).

Фразеологічне зрощіня *пустити червеного когута* (Вархол, Івченко 1990: 67) значить „дашто підпалити“. Зрощіня є мотивоване уж споминанов символіков когута і огня. Фразеологізм є знамый у многих славянських і неславянських языках (пор. рос. *пустить красного петуха*, укр. *пустити червоного півня*, чесь. *posadit komu červeného kohouta [na střechu]* (Мокиєнко и др. 2005: 530).

О чоловікови, котрый є слабый, ся іронічно говорить, же *має свалы (силу) як женатый когут* (Вархол, Івченко 1990: 118). Даний фразеологізм має свій лексичный варіант і зо звирячїм компонентом „воробель“: *мати свалы (силу) як женатый воробель*.

Зоонімы „коза“ і „цап“ во фразеології Сімболіка козы і цапа

Коза была тіпичным домашнім звирятём у Русинів. То є повязанє з тым, же іщі в 14. сторочу з волоськов колонізаціов ся в Карпатах росшырило пастырство. Козы годовали на молоко, мнясо або і skóry. Вдяка ненарочному утримованю коз, їх хов ся росшырив і у бідніших селян – коза была коровов бідных.

В духовній культурі є коза або і цап сімболом плодности і енергії. Як єдна з найстарших зооморфных масок выступлять на рїствяных святых ці других календарных обрядах. У западных Славян є коза повязана з фашенгами. У выходных Славян зась ходять з масков козы на „старый“ Новый рік (котрый ся святкує подля юліаньского календаря) а тыж в день святкованя тзв. масленіці. Тотя традиція воджіня козы ся заховала головно у Українців і Білорусів. В русиньских селах маска козы фігуровала і при свадьбных грах (Zajinc, J. *Koza*. [online]. [cit. 2015-06-05]. Доступне на: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=4223>), де мала еротічний характер. Масками козы были: вывернута нарубы скоря, деревяна голова з рогами і бордов із соломы і з погыблывым пыском.

У вірованях старых Славян є коза звирятём повязаным з демоном і є сімболом нечістой силы, но таксамо і охоронов од нєй. Козу створив сам діявол, зато ся на нєго подобать. Подля общо-славянського вірованя діявол (чорт) ся зъявлює праві в подобі козы. Чорта і козу звязує їх вонкашня подоба: ноги, вуха, рогы, борода. На Закарпатю говорят, же козы колись на ногах мали нохті і лозили по стромах, зато ся цілый час намагають із своїма чортовыма ногами вылізти на стромы (Белова: *Славянская мифология: коза, козёл*. [онлайн]. Доступне на: <http://pagan.ru/slowar/k/koza8.php>). Коза має куртый хвіст, бо діявол, кідь заганыяв козы пасти ся, поодрывав їм хвосты.

Коза была поважована за чортове створіня, но єдночасно она сама або части єй тіла служыли як охрана од недобрых сил, зато козу ці цапа тримали коло другой худобы. В легендах коза, як нечісте звиря створене діяволом, є опозиціов коровы або вівці, котры суть поважованы за чїсты і божы створіня.

Коза была звирятём, котрє жертвовали высшым силам. Іщі у старых Жыдів був праві цап тым звирятём, на котрого складовали вшытыкы грїхы свого народа і раз за рік проводили обряд, при котрім на выкуплїня тых грїхів жертвовали барана і двох цапів (Мокиєнко, 1975: 95).

Коза, або скоріше єй мужскый протипол – цап є повязаным з глупостёв. Хоць має бороду, котра є звычайно сімболом мудрости, но у козы є то цалком наспак. Із цапа не є даякого хосна, скоріше наробить шкоду, кідь ся дістане там, де не треба. Цап був оддавня сімболом вшытыкого недоброго і глупого.

Фразеологізмы з компонентом „коза“ і „цап“

Фразеологічне зрощіня *козу дерти / козу драсти* (Вархол, Івченко 1990: 68) значить „барз голосно крічати, надавати на когось“. У словнику находиме і єго синтаксичный варіант як

кібы (кобы) козу драли / як кыбы козу драли (Вархол, Івченко 1990: 68). В російській фразеології є подобний фразеологізм, но з компонентом не „коза“, але „цап“: *драть козла*. В російській фразеології даний фразеологізм функціонує в значінню „співати неприємним голосом, фалашно“ і є оснований на порівнянню *петь как козёл* (што дословно значить „співати як цап“), бо голос цапа є острый і неприємный (Мокиенко і др. 2005: 314).

О чоловіку, котрый много бісідуює, ся просторічно говорить, же має бісіды (речі) як коза бобырѣк / мати бісіды як коза бобирѣк / мати речі як коза бібків (Вархол, Івченко 1990: 68). В словацькім языку є такий самый фразеологізм, порів. *mat' rečí ako koza bobkov*.

Фразеологічний зворот *niti Абрагамови козы пасти / niti Абрагамові козы пасти* (Вархол, Івченко 1990: 18) має значіння „умерти“. З таким самым значіннєм екзистує і форма фраземи *niti ку Абрагамові / niti гу Абрагамові* (Вархол, Івченко 1990: 18), без часті „kozy пасти“. З того выводиме, же часть фраземи „kozy пасти“ є ту факультативна, котра не є носителєм основного значіння фразеологізма, то значить, же ей можеме выхабити.

В русинській фразеології фразеологізм *niti як Сидорова коза* (Вархол, Івченко 1990: 68) ся вживать в значінню „беслідно щезнути“. В російській фразеології ся тиж находити словозлук „Сидорова коза“, но у фразеологічнім зрощінню *драть (лупить, пороть, бить) как Сидорову козу*, котрый має значіння „міцно, круто і безжалостно бити дакого“. В етимологічнім словнику (Мокиенко і др. 2005: 311) ся пише, же дане порівнянє є знаме у вшиткых виходославянських языках (порів. білорусь. *лупіць як сидарову козу*; укр. *лупцювати як сидорову козу*). Но в русинських фразеологічних словниках такого порівнянє не находитиме.

Цап як сімбол глупости є презентований і в фразеології. Фразеологізм *глупый як цап* (Вархол, Івченко 1990: с. 140) має значіння „дуже глупый“ а фразеологізм *попів цап / пупув цап* (Вархол, Івченко 1990: 140) означує „глупака, котрый із себе робить мудрого“. Подля той характерістики цапа як глупого, дурного створіня, у фразеології ся вживать експресивно створене часослово „уцапіти“: *із того хаоса мож уцапіти / із сього галамана мож уцапіти* (Поп 2011: 35). Вжитєм такого часослова ся зміцнює експресивность выражіння (порів. рос. *із этого хаоса сдуреть можно*, укр. *з цього хаосу здуріти можно*).

В російській фразеології сімболом глупости не є цап, але другы звірята. Росіяне порівнюють глупого чоловіка з бараном або із сомаром: *глупый как баран, глупый как осёл* (Stěpanova et al. 2014: 37).

Цап є звіря, з котрого не є хосна, не дає молока, а в порівнянню напр. з бараном – ани вовны. Зато на означіння дакого або дачого, што не приносить ниякого хосна, ся вживать фразеологізм *як з цапа молока / ги з цапа молока* (Поп 2011: 39). В російській фразеології є тот самый фразеологізм: *как с козла молока*, котрый vznikнув скорочіннєм поговорки *польза как от козла: ни шерсти, ни молока* (Мокиенко і др. 2005: 315).

Зоонім „пес“ у фразеології Сімболіка пса

Пес належить к найстаршым доместифікованым звірятам, іщі з doby камяного віку. Є сімболом вірности, осторожности, охрани і приятельства. Псы ся спершу тримали головно на лов. З початком пастырського способу живота їх люде зачали вивживати і при пашіню худобы.

В народных вірованях псяче і вовче вытя было недобрым знаком, котрый предповідав смерть. Пес, подобно як і вовк, був звязаний з підземным, загробным світом, в котрім провадив души мертвых і був поважований за посередника міджі світом мертвых і живых (Besker 2007: 115). У давотрых давных културах був пес жертвованым при погробі чоловіка, жебы провадив ёго душу у світлі мертвых.

Вірило ся, же псы можуть відіти духів, а тым варовати перед небезпеченством. Подля вірованя, кідь пес відів смерть, то

брехав з головов спущенов ід земли, но голосным бреханєм міг смерть на час одогнати. Знамінєм скорой смерти дакого в родині было і зъявління ся пса на дворі. Смерть дакого в родині пророковав і факт, кідь пес выгріб на дворі яму (Popelková, Pes. [онлайн]. [ціт. 2015-06-15]. Доступне на: http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=2721&no_cache=1&sword_list%5B%5D=pes).

Пес є в народных вірованях звязаний нелем зо смертєв і нещастєм, але подля ёго справованя звык ся прогнозовати і додж, а то кідь пес жер траву. Пес був звязаний і з віщінєм. На Андрія ці на Рождество подля того, з котрого двора або з котрого боку валала чули дівкы пса забрехати, там ся мали оддати.

Негатівну подобу має пес як образ дачого нечистого, низкого. Скоро у вшиткых културах означіння „пес“ ся вживать в пеєратівнім значінню – як надавка.

Гварить ся, же пес є найліпшый приятель чоловіка, но у фразеології ся одразили скоріше негатівны асоціації пса. Тоты суть у чоловіка способены ёго доместифікаціов – мав служыти людем главно на лов і на вартованя маєтку, то значить, же мав выкликати страх і решпект.

Фразеологізмы з компонентами „пес“ і „брехати“

Усталене порівнянє *голоден як пес / голодный як пес* (Вархол, Івченко 1990: 100) має значіння „дуже голоден“ і явить ся універсальным про много языків. У російській фразеології му одповідать усталене порівнянє, котре має еднаке значіння і форму, т. з. є ёго повным еквівалентом: *голодный как собака*. Голоден чоловік ся порівнує і з іншым звірятєм, близкым псови – вовком. Дравость стражного пса і дикого вовка з них робить в думаню чоловіка вічно голодны творы. Одразило ся то і в далшых фразеологізмах: *за сім псів поїсти / за сім псу поїсти* (Вархол, Івченко 1990: 100), *ненажертый пес* (Вархол, Івченко 1990: 100).

Фразеологізм *як псови пята лабу / ги псови пята лабу* (Поп 2011: 38) ся вживать в значінню „цалком не треба, дочіста не треба“. В словнику Д. Попа як російський еквівалент ся уводить фразеологізм *как камень на шее*, котрый має таке саме значіння, але ёго лексічне зложіння є цалком інакше. В російській фразеології є і фразеологізм, котрый, мож повісти, є повным еквівалентом і з формального боку, то значить, же ся з ним згодує як синтаксічнов структуров, так і лексічним зложіннєм: *[нужен] как собаке пятая нога*. В основі єдиніці лежить спонія поняття, яки не мож з погляду логікы споєвати. Взникло, правдоподобно, подля моделу *[нужен] как пятое колесо у телеги* (Мокиенко і др. 2005: 651); *треба як на возі пяте колесо* (Вархол, Івченко 1990: 68). В русинськім языку ся од фразеологізма *як псови пята лабу* експліцитностєв, т. е. росшырінєм компонентів, створили і далшы фразеологізмы: *хыбовати як псови пята нога* (Вархол, Івченко 1990: 101), котрый має значіння „цалком не є дачого треба“ і *старати ся як пес о пята лабу / старати шя як пес о п'яту лабу* (Вархол, Івченко 1990: с. 101), *стойть як пес о пята ногу / стойть як пес о п'яту ногу* (Вархол, Івченко 1990: 101), котры мають значіння „не старати ся, не хотіти дашто“.

Про пса є часто характерістична негатівна конотація. Тот факт ся рефлектує і у фразеології. Доместифікація і залежность псів од чоловіка підпорили їх негатівны образны конотації. Пес як варташ обыстя ся асоціує зо злостєв. Фразеологічне выражіння *стеклый пес* (Вархол, Івченко 1990: 101) означує барз злого чоловіка. В російській фразеології недобрый чоловік ся таксамо порівнує із псом: *злой как собака; не буди спящую собаку* зо значіннєм „не провокуй злого чоловіка“. Так як пес є драве звіря, треба ся перед ним стеречи і не мож му вірити. Недобрый пес може выкусити, зато ся треба перед ним варовати, о чім выповідать і фразеологізм *не кори ся із псом, та тя не укусить / не корися із псом, та тя не укусить* (Поп, 2011: 56), котрого

еквівалентом є рос. *не дразни собаку – не укусит*. Фразеологізм *німый пес кусать / німый пес кусать* (Поп, 2011: 62) виядрює, же „мерьковати треба на того, хто є тихий, но тайно другим шкодить“. На антонімії є основана російська пословиця: *не той собаки бойся, что громко лаёт, а той, что исподтишка кусает*, котра виядрює то саме, што русинська фразама *німый пес кусать*, но окрем того є іщі доповнена о значіня, же „не треба ся бояти людей, котры суть отворены і прями“. Значіня першой части російської пословиці інтерпретує і словацька паремія *pes, ktorý breše, nehryzie*.

Чоловік собі пса здомашнів на вартуваня свого маєтку. Пес ся так асоціує з агресивностєв, є то недобре звіря, котре може напасти на чужого чоловіка або другого пса. Фразеологічний зворот *істи ся як пси / істи са як пси* (Вархол, Івченко 1990: 100) значіть „твердо ся бити“. О людєх, котры ся неперестанно вадять, ся говорять, же *ся грызуть як пси / грызтися як пси* (Вархол, Івченко 1990: 100).

Решпект перед псом і негативны асоціації з ним звязаны ся одразили в одношіню і в справованю ся чоловіка ід нєму. *Позерати на дакого тым воком, што на пса / позерати тым воком, шо на пса* (Вархол, Івченко 1990: 33) значіть „неприємно ся позерати“. Негативне справованя ся чоловіка ід псови выкреслюють тыж фразеологічны зворати *вынадати як псови, гулякати як на пса, проклинати як пса* (Вархол, Івченко 1990: 100-101), котры ся вживають в значіню „силно крічати, надавати, лати“ і *збити як пса* (Вархол, Івченко 1990: 100), котре значіть „барз силно збити“.

Пес ся асоціує і з лїнивостєв. Порівняня *лїновый як пес / лїновый ги пес* (Поп 2011: 46) є характерне про много языків (порів.: рос. *ленивый как собака*; слов. *lenivý ako pes*; чесь. *líný jako pes*). В русинській фразеології ся лїновый чоловік порівнує і з другим зоонімом ‚вош‘. Фразеологічне виражіня *лїновый як пес* так має свій лексичный варіант з другим звірячим компонентом: *лїновый як вош / лїновый як вош* (Вархол, Івченко 1990: 35). Лїновість пса ся одразила і в далшых фразамах: *хоче ся робити як псови воду хлєптати / са хоче робити як псови воду хлєптати* (Вархол, Івченко 1990: 101) в значіню „не хоче ся робити“ і *лежати як пес на паздїрю / лежати як пес на паздїрю* (Вархол, Івченко 1990: 100), што значіть „ніч не робити“.

Тяжкий жывот чоловіка ся порівнує із псячим жывотом. Тото негативне оцініня псячого жывота одзеркалює російське порівняня *живет как собака*. В русинськїм фразеологічнїм словнику находиме тото негативне порівняня росшырене о компонент „у студні“: *жыти як пес у студні / жыті як пес у студні* (Вархол, Івченко 1990: 100) із значінем „барз недобрї/тяжко жыти“. Таке саме значіня має і фразама *жыти як псови на хвості / жыті як псу на хвості* (Вархол, Івченко 1990: 100). Но русинський фразеологізм *жыти як пес на хрущох* (Вархол, Івченко 1990: 100) має уже антонімічне значіня: „дуже добрі, заможно жыти“. Носителєм значіня фразеологізма ся так не явить лем компонент ‚пес‘ але і конкретізація місця.

Фразеологізм *нігда із пса солонина не буде / нигда из пса солонина не буде* (Поп 2011: 12) ся вживать в значіню „нігда із недоброго, не буде добре“. В словацькій фразеології є пословиця *nebude zo psa slanina, ani z vlka baranina (a z mora pustatina)*, з котрой ся внаслідку імпліцитности, т. е. скорочіня компонентів, створив фразеологізм *nebude zo psa slanina*. В російській фразеології ся з тым значінем вживають фраземы з другыма звірячіма компонентами: *вороне соколом не быть; сколько*

утка не бодрись, а лебедем не быть.

Лексичны варіанты фразеологізма *требало як пса до церькви / до неба / на погрїб*, в котрых ся негация высвітлює позітивнов формов, ся вживають у значіню „цалком не было треба“. Іронічний одтінок мають і други фразеологізмы з негативнов конотаціов: *мам рада як пси джада* (Вархол, Івченко 1990: 100); *пасує як псови дзвінок / пасує як псу дзвінок* (Вархол, Івченко 1990: 100); *коли деревяны пси будуть брехати / коли деревяны пси будуть брехати* (Вархол, Івченко 1990: 100).

Приставме ся і при вживаню слова ‚брехати‘ в русинській фразеології. Ту мусиме повісти, же значіня даного слова не є у вшыкых славянських языках еднаке, стїчає ся ту з явом міджіязыковой омонімії. Покры в словацькїм языку слово ‚brechat‘ має значіня „гавкати“, в українськїм языку ся зась слово ‚брехати‘ вживать в значіню „циганити, кламати“. Про російський язык, таксамо як в українськїм языку, є типічне вживаня слова ‚брехать‘ в переносных значінях „циганити, огваряти, надавати“. Слово ‚брехати‘ так має і в русинській фразеології веце значінь. Покры про пряшівську область (фразеологізмы з пряшівської области суть зозбераны в словнику: Вархол, Івченко, 1990) є веце типічне вживаня слова ‚брехати‘ в значіню „гавкати“, в Закарпатській области України (Поп 2011, 2011) ся зась вживать в значіню „циганити, кламати, огваряти“. Уведеме дакілько прикладів фразем, в котрых ся вживать слово ‚брехати‘ з різными значінями.

Компонент ‚брехати‘ ся находить у фразеологізмі *ани пес не брехне / не забреше [за дакым]* (Вархол Івченко 1990: 100), котрый означує „безвызначного чоловіка“. В уведженім прикладі має даный компонент пряме значіня „гавкати“. В тім самім значіню є слово ‚брехати‘ вжыте і в далшїм фразеологізмі *коли деревяны пси будуть брехати* (Вархол, Івченко 1990: 100), котрый значіть „нігда“.

У фразеологічнїм словнику находиме фразему *брехати як пес* (Вархол, Івченко 1990: 100), котра ся вживать на означіня чоловіка, котрый „міцно надає“. Тот самый фразеологізм є зафіксований і в другім русинськїм фразеологічнїм словнику: *бреше як пес / бреше, ги пес* (Поп 2011: 12), но з другим значінем: „циганить“. З конштатованого нам виходить, же усталене споїня *брехати як пес* має в русинській фразеології дві значіня: 1. міцно надавати, 2. циганити, не говорити правду. Презентований фразеологізм є так прикладом єдного з мала припадів, коли єден фразеологізм є носителєм веце значінь, што є явом полісемії фразеологізма, а полісемія є выликана явом міджіязыковой інтерференції контактных языків – в нашім припаді русинського і словацького на єднім боці, і українського і російського на другім боці. В Росії говорять *брешет как собака* о чоловікови, котрый не говорить правду або бісїдує пусто. Тото порівняня є основане на тім, же коли пес гавкать без будь-якой причіны, тогды Росіяне говорять, же він бреше.

Далшы приклады русинських фразеологізмів, в котрых ся слово ‚брехати‘ вживать зо значінем „циганити“: *не бреш, бо умреш* (Поп 2011: 81); *збрехав неборак, і счервенів як рак / збрехав неборак, и почиллинів ги рак* (Поп 2011: 81).

Русинський фразеологізм *бреше як пес / бреше, ги пес* (Поп 2011: 12) із значінем „циганить“ має свій російський еквівалент *врет, как сивый мерин*. Покры в русинськїм фразеологізмі ся чоловік, котрый циганить, порівнує із псом, у Росіяне є в тім припаді сімболом циганства ‚сивый мерин‘. Слово ‚мерин‘ є перевзяте із монгольського языка і значіть ‚кінь‘; а ‚сивый‘ в тім споїню значіть ‚старый‘.

VOLBA
PREZIDENTA
15. 2. 1993

INAUGURÁCIA
PREZIDENTA
2. 3. 1993

„Sľubujem
na svoju česť
a svedomie
vernosť
Slovenskej
republike. Budem
dbať o blaho
slovenského
národa,
národnostných
menšín
a etnických

skupín žijúcich
v Slovenskej
republike. Svoje
povinnosti
budem
vykonávať
v záujme
občanov
a zachovávať
i obhajovať
ústavu a ostatné
zákony.“

MICHAL KOVÁČ
PREZIDENT
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

• Памятний лист із першов поштовов знамков першого презідента Словацької републіки Михала Ковача, выданий к вольбам презідента 15. фебруара 1993 і єго інавгурації 2. марца 1993, котрый мі го особно підписав пан презідент.
Фоторепродукція: А. Зозуляк

Інститут русиньського язика і культури
Пряшівської універзити в Пряшові

вас позовывать на

4. - 24. ЮНЯ

СТУДІУМ САРРАТО-РУТНЕНОРУМ 2017

8. річник Міджінародной літнёй школы
русиньського язика і культури

<http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/1/LS8>